

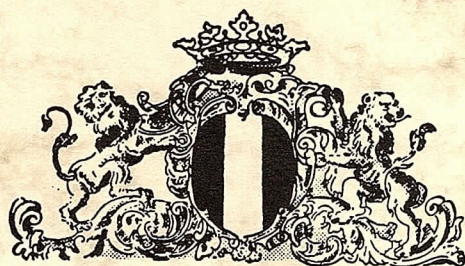
no. 16

Jaaruitgave 2007-2008

Oudheidkundige
Vereniging

„Medenblick”

opgericht 1962

Inhoud	Pagina
Inhoud	1
Voorwoord door P. Swart	2
De interne strijd (tegen het water) in De Vier Noorder Koggen door A. Kamma	3 - 12
Wij willen Haarlemmer Bier door P. Swart	13 - 27
De eerste nieuwbouwwijk van Medemblik door mw. C. de Vries-Popma	28 - 37
Jaarverslag 2006-2007	38 - 39
Colofon	40

Voorwoord

Voor u ligt de zestiende jaaruitgave van de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik". Deze uitgave bevat drie interessante verhalen over uiteenlopende aspecten van de Medemblicker geschiedenis.

Ad Kamma neemt u mee naar de vijftiende en zestiende eeuw. In deze eeuwen speelden in Medemblik en omgeving enkele venijnige conflicten over de waterhuishouding. Deze conflicten vormden de basis voor de plaatsing van een groot aantal molens rond de stad. Nog maar kort geleden is de fundering van één van deze molens (aan de Oosterdijk) in het zicht gebracht. Een prachtig initiatief!

In de tweede bijdrage schrijft Peter Swart over bierbrouwerijen en bierhandel in onze stad. Ondanks de populariteit van bier uit Haarlem stonden in de zeventiende en achttiende eeuw meerdere bierbrouwerijen in Medemblik. Waar ze stonden, wie de brouwerijen bezaten en andere wettenswaardigheden leest u in zijn verhaal.

De derde bijdrage in deze jaaruitgave is van mevr. De Vries. Zij schrijft over het ontstaan en de ontwikkeling van Plan West, de oudste nieuwbouwwijk van Medemblik. De laatste decennia is het aanzicht van de wijk ingrijpend veranderd en hebben scholen, winkels en fabrieken plaatsgemaakt voor woningen en appartementen. Mevr. De Vries brengt de oorspronkelijke variatie van Plan West weer tot leven en put daarbij uit eigen herinneringen.

Verder vindt u in deze uitgave het jaarverslag 2006-2007 van het bestuur. De redactie meent dat dit een goede zaak is. Het is de bedoeling dat het jaarverslag een terugkerend onderdeel van de jaaruitgave wordt.

Ten opzichte van de voorgaande uitgaven is de indeling van de tekst gewijzigd. De redactie heeft er voor gekozen om de tekst in twee kolommen weer te geven en hoopt dat dit de leesbaarheid ten goede komt.

Tot slot rest nog een mededeling. Mevr De Vries neemt met ingang van 2009 afscheid van de redactie. Vanaf het allereerste begin is zij bij de jaaruitgave van de Oudheidkundige Vereniging betrokken. Met liefde voor oud en nieuw Medemblik leverde zij vele bijdragen, waaronder de bewerkelijke kronieken. De mede-redactieleden zijn haar daarvoor zeer dankbaar.

Wij wensen u veel leesplezier!

**Namens de redactie,
Peter Swart**

De interne strijd (tegen het water) in De Vier Noorder Koggen

De wens om de voeten droog te houden was niet alleen een strijd tegen het water. Vaak resulteerde dit gevecht ook in conflicten tussen overheden. Met name laaide deze onderlinge strijd op toen in de loop van de 15^e eeuw de natuurlijke afwatering in De Vier Noorder Koggen niet meer voldeed en men genoodzaakt was om allerlei waterstaatkundige ingrepen te plegen. Ook toen men in sommige deelgebieden op windbemaling overstapte vloog men elkaar al snel in de haren. Rechtszaken moesten er aan te pas komen om de gemoederen weer tot bedaren te brengen. Het onderstaande artikel beschrijft de achtergronden van enkele juridische conflicten in de 15^e en 16^e eeuw, met Medemblick in de hoofdrol, inclusief de totstandkoming van de zogeheten "Molenacte" in 1537.

Ontstaan van West-Friesland

De waterbeheersing in West-Friesland kan niet los worden gezien van de geologische ontstaansgeschiedenis. Over die ontstaansgeschiedenis is een omvangrijke hoeveelheid literatuur verschenen. Dit materiaal is veelal gebaseerd op omvangrijke veldstudies, opgravingen en archiefmateriaal. In het kader van dit artikel voert het te ver om hier uitgebreid bij stil te staan. Wel is duidelijk dat de vorming van West-Friesland nauw samenhangt met de ontginning van het aanwezige veenpakket. Dit aldus gevormde veenpakket was op sommige plaatsen enkele meters dik.

De bewoning ving reeds aan in de prehistorie en was, met uitzondering van bepaalde perioden, vrij constant. Deze bewoning en occupatie was lange tijd kleinschalig en beperkt qua geografische spreiding. Men zocht zijn toevlucht tot de veilige, draagkrachtige en wat hoger gelegen plekken op en nabij stroom- en kreekruigen. Ook in en rond Medemblick is uit opgravingen veel informatie ontsloten over de vroege bewoningsgeschiedenis. In het algemeen wordt aangenomen dat de menselijke bewoning van West-Friesland pas aan het einde van de Karolingische periode (800-1100) in een stroomversnelling komt. Deze verdere occupatie is nauw verweven met de uitgevoerde veenontginningen in West-Friesland.

De veenontginningen in West-Nederland hangen nauw samen met economische en demografische veranderingen.

In de periode 900-1000 is er sprake van een duidelijke bevolkingstoename, die noodzaakt tot het in gebruik nemen van nieuwe gronden.

Hierbij zijn er veel aanwijzingen dat in de Karolingische periode Schagen en Medemblick een belangrijke rol hebben gespeeld bij nieuwe ontginningen. Aangenomen wordt dat West-Friesland in de periode 950 en 1150 overdekt raakte met nederzettingen.

Over de eerste menselijke ingrepen is niet zoveel bekend. Wel is duidelijk dat de vanouds aanwezige veenriviertjes zoals de Kromme Leek, Gouwe en Midden Leek een belangrijke rol hebben gespeeld bij het openleggen en ontginnen van Midden en Oostelijk West-Friesland. Overigens zijn er wel duidelijke aanwijzingen dat de ontginning van Oostelijk West-Friesland van een latere datum is en pas in de tweede helft van de 12^e eeuw op gang kwam.

Afb. 1.
Veenriviertjes zoals de Kromme Leek zijn van belang geweest bij de ontginning van West-Friesland.

Dat ontginnen kwam in de meeste gevallen neer op het graven van sloten en greppels om het veen te ontwateren en op het verwijderen van houtopstanden (broekbossen). De sloten werd haaks op de ontginningsassen - veelal kreek- en stroomruigen - gegraven waardoor een opstreckende verkaveling ontstond, die kenmerkend is voor veenverkelingen. Op deze wijze werd het veendek geschikt gemaakt voor akkerbouw. De roggeteelt zal hierbij een belangrijke rol hebben gespeeld zo blijkt uit opgravingen. Een andere aanwijzing van deze vroege akkerbouw kan gevonden worden in het feit dat de Utrechtse Sint Maartenskerk reeds in het jaar 866 het recht op de tiendheffing in Medemblick bezat. Deze belasting hield in dat de eigenaar van het tiendrecht 10% van de tiendplichtige landerijen kon opeisen.

Zeer waarschijnlijk bestond de tiendheffing in Medemblick al in de 8^e eeuw toen de Friezen het daar voor het zeggen hadden. Een andere duidelijke aanwijzing voor akkerbouwactiviteiten kan worden afgeleid uit het feit dat de Graven van Holland in het gebied zogeheten graantienden hieven.

De gevolgen van het in cultuur brengen van de veenbodem voor akkerbouwdoeleinden bleven niet uit. Het veendek kwam door de ontwatering in aanraking met zuurstof en begon langzaam maar zeker te oxideren(verteren). Mede als gevolg van klink daalde hierdoor het maaiveld en waren na verloop van tijd weer nieuwe ingrepen nodig waardoor het oorspronkelijk grondgebruik (akkerbouw) kon worden voortgezet. Dat veen door ontwatering fors kan zakken is ook Engelse veenontginningen duidelijk geworden. Het veengebied van Holm Fen in Cambridgeshire is sinds de start van de ontwatering in 1848 in 130 jaar met ruim 3,5 m gezakt.

Verhoogde zeeinvloed en de aanleg van de Westfriese Omringdijk

Omstreeks 1200 was heel West-Friesland ontgonnen en in cultuur gebracht. Het laatst kwam het zuiden van West-Friesland, inclusief de omgeving van Hoorn, aan de beurt. Vóór 1250 zijn vrijwel alle tegenwoordige Westfriese steden en dorpen(bannen) ontstaan. Ook was toen door ontwatering en akkerbouw (een deel van) de dikke veenlaag verdwenen. Rond 1200 was het veenoppervlak al zover gedaald, dat de waterafvoer door hoge grondwaterstanden een probleem werd en het gebied dreigde te vernatten. Voor die tijd was de hoogteligging ten opzichte van het gemiddelde zeeniveau (NAP) nog niet zo problematisch.

In de 12^e eeuw kwamen de in cultuur gebrachte gronden ook steeds meer bloot te staan aan verhoogde zeeinvloed. De stormvloeden in 1163, 1170 en 1196 veroorzaakten namelijk in het gebied benoorden de lijn Medemblick – Schagen radicale veranderingen. Omvangrijke stukken veen werden weggeslagen en door de nieuwe zeegaten kon de zee met kracht de vroegere veengebieden binnendringen. Ook in de buurt van Alkmaar kon de zee haar invloed doen gelden en ontstonden het Boekelermeer en het Egmondermeer.

Kortom, aan het einde van de 12e eeuw werd het dus langzaam maar zeker noodzakelijk om het cultuurland met dijken te gaan beschermen tegen de verhoogde zeeinvloed. Omstreeks 1250 ligt er een dijk rondom heel West-Friesland. De dijk is niet aangelegd als één project. Men heeft gebruik gemaakt van al eerder aangelegde dijkstukken en deze later met elkaar verbonden. Dat proces heeft uiteindelijk in 1250 geresulteerd in een aaneengesloten dijk rondom West-Friesland. Qua omvang en robuustheid ging het hier om een betrekkelijk laag en primitief kunstwerk.

Dat bleek ook wel omdat na 1250 de dijk ettelijke malen doorgebroken, hersteld en landinwaarts verplaatst is, het laatst in 1675.

Afb. 2.
Zichtbare herinneringen aan vroegere dijkdoorbraken van de Westfriese Omringdijk.

Ambachten, koggen en bannen; het ontstaan van gereguleerd waterbeheer

Toen Floris V in 1298 West-Friesland onder het grafelijke gezag bracht, was de waterstaatzorg al georganiseerd in bestuurlijke samenwerkingsverbanden; ambachten geheten: Geestmerambacht, de Schager- en Nedorperkoggen, De Vier Noorder Koggen en Drechterland. Ieder ambacht had de zorg voor zijn eigen dijkgedeelte.

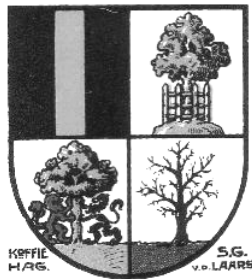
Afb. 3.
Floris V (1256-1296) Graaf van Holland.

De lokale gemeenschappen, in het Westfriese aangeduid met de term banne, hadden een breed takenpakket. Ze hielden zich bezig met alle collectieve aangelegenheden van de inwoners, waaronder lagere rechtspraak, bestuur, belastinginning en waterstaatszaken. Aan het hoofd van de banne stond een schout. Binnen elke banne was een functionaris – de waarschap – aangesteld die verantwoordelijk was voor het toezicht op waterstaatszaken.

De bannen (opgeheven door Provinciale Staten van Noord-Holland in 1933) - de rechtstreekse voorloper van de latere gemeenten - waren weer onderdeel van een zogeheten kogge. Op haar beurt waren de koggen weer verenigd in een ambacht. Het Ambacht van De Vier Noorder Koggen bestond uit de onderstaande bannen.

Te weten:

1. De Medemblickerkogge; bevattende de bannen Medemblick, Opperdoes, Oostwoud, Hauwert, en Hoog- en Laag-Zwaagdijk;
2. De Hoogwouderkogge; bevattende de bannen Hoogwoud en Aartswoud, Opmeer, Abbekerk en Lambertschaag;
3. de Wognummerkogge; bevattende de bannen Wognum en Wadway en Spanbroek;
4. De Middelkogge, bevattende de bannen Sijbekarspel, Benningbroek, Twisk, Midwoud en Nibbixwoud.

Afb. 4.
Het waterschapswapen van De Vier Noorder Koggen is afgeleid van de inliggende koggen: Medemblick, Hoogwoud, Wognum en Midwoud.

Het eerste waterbeheer bestond vooral uit de zorg om het overtollige water op natuurlijke wijze naar zee af te voeren. Voorafgaand aan de totstandkoming van de Westfriesse Omringdijk was de lozing van overtollig water naar zee veelal geen probleem. Met de aanleg van de Omringdijk waren de doorlaatpunten weliswaar in aantal beperkt, maar het binnendijkse maaiveld lag gemiddeld nog ruim boven NAP. Het afwateringssysteem moest wel op deze overgebleven punten geconcentreerd worden maar men kon nog wel vrij makkelijk op natuurlijke wijze het overtollige water lozen. Er waren evenwel aanpassingen van het binnendijkse watersysteem noodzakelijk.

De overgebleven afwateringspunten zullen in de meeste gevallen hebben bestaan uit eenvoudige houten sluisjes of afsluitbare (klep)duikers. Het overtollige water werd via deze houten constructies bij ebstanden naar zee afgevoerd. Na 1600 werden de houten sluizen langzaam maar zeker vervangen door constructies van gemetselde baksteen.

Waterstaatzorg en rechtspraak

In de periode 1250 – 1500 (sluiten Westfriesse Omringdijk en introductie van kunstmatige bemaling met windmolens) vraagt de waterbeheersing, zoals hierboven aangegeven, al om de eerste ingrepen. Immers, West-Friesland is met het sluiten van de Omringdijk niet langer een open watersysteem dat op natuurlijke wijze haar overtollige water via de aanwezige natuurlijke waterlopen kan lozen. Het concentreren van het afwateringspatroon op de in de dijk aangebrachte lozingspunten vraagt om aanpassingen in het afwateringssysteem; het water moet voortaan doelbewust getransporteerd worden naar de uitwateringspunten. Kortom, het graven of verbreden van tochten, het opwerpen van kaden, dijkjes en dammen, ook meer landinwaarts, wordt noodzakelijk.

Het waren de bannen die in de 12^e en 13^e eeuw zorgden voor de totstandkoming van deze 'publieke werken'. Met deze ingrepen werd ook de basis gelegd voor conflicten. Immers, watertransport en bestuurlijke indelingen (bangrenzen) zorgden van tijd tot tijd, zoals we verderop zullen zien, voor de nodige meningsverschillen waar de rechter uiteindelijk aan te pas moest komen.

Aangezien verschillende conflicten uiteindelijk aan de rechter zijn voorgelegd is het goed om in het kort stil te staan bij de rechterlijke instituties van de 15^e en 16^e eeuw. Op regionaal niveau had Floris V in 1289 zogeheten baljuwschappen ingesteld. Dit waren ambachtoverschrijdende instellingen waarvan er een voor geheel Oostelijk West-Friesland in Medemblick zetelde. Op lokaal niveau stelde Floris V schouten aan. Zowel de schout als de baljuw hielden zich met de rechtspraak bezig. Onder invloed van talrijke corruptieschandalen werden de baljuwschappen in 1414 en 1415 door graaf Willem VI afgeschaft.

Dat duurde echter niet lang, want Philips de Goede stelde na 1426 weer nieuwe baljuwschappen in. De schout met zijn college van schepenen sprak recht in lokale zaken. De baljuw of kastelein was onder andere bevoegd om namens de graaf recht te spreken bij de zwaardere vergrijpen en misdrijven. Geschillen tussen steden en/of bannen vielen buiten de jurisdictie van zowel schout en baljuw/kastelein, zo had Philips de Goede bepaald.

Dergelijke zaken diende aan het Hof van Holland te worden voorgelegd. Een instelling die was ontstaan toen Holland, Zeeland en West-Friesland in 1428 onder het gezag kwamen te staan van Philips de Goede. Bij het Hof dienden misdrijven tegen het land of de landsheer, zware criminele misdrijven en zaken van edelen, steden en geestelijken. Daarnaast kon men bij het Hof in hoger beroep tegen uitspraken van lagere rechtbanken.

Medemblick in conflict met de overige drie koggen

Het eerste conflict dat in het kader van dit artikel wordt besproken betreft een geschil tussen aan de ene kant de waarschappen van de Medemblicker-kogge en de waarschappen van de Hoogwouder-, Wognummer- en de Middelkogge aan de andere kant. Over deze waterstaatkundige kwestie is tot op heden niets gepubliceerd. Op 21 juni in 1457 is in dit geschil een uitspraak gedaan door de Hof van Holland. Wat was de aanleiding voor dit geschil?

Het conflict gaat vooral over nieuw aangebrachte sluis in de Zomerdijk achter Wognum. Het water dat door de sluis (Hailsluit) wordt afgevoerd zou zorgen voor wateroverlast en schade toebrengen aan de landerijen "...dair sij grotelic bij beschadigt worde van den water dat dair duer loopt over hair lant..." De waarschappen van de drie koggen benadrukken dat die sluis eerder op een andere plaats lag en eisen dat de sluis weer op de oorspronkelijke plaats wordt gelegd "...dat die sluyze geleecht worde in die oude tochte dair sij voirtijds plach te legge..." De drie waarschappen benadrukken aan het Hof dat eerder schriftelijke verzoeken aan de waarschap van Medemblick geen resultaat hebben opgeleverd waarna zij geen andere weg zagen dan hun zaak aan het Hof van Holland voor te leggen.

Afb. 5.
Een in oost Nederland nieuw geconstrueerde haalsluit. (Fotobewerking Paula Limmen).

De waarschap van Medemblick is overtuigd van haar rechtmatig handelen en benadrukt dat zij heeft gehandeld op basis van een eerder door het Hof van Holland gedane uitspraak en dat de sluis wel degelijk op de juiste plaats is aangelegd. De drie andere waarschappen verwerpen deze zienswijze en willen dat op basis van de geldende keur de sluis in opdracht van de dijkgraaf wordt verlegd.

Nadat partijen zowel schriftelijk als mondeling hun standpunten bij het Hof van Holland onder de aandacht hebben gebracht, benoemd het Hof een paar commissarissen (commissie van onderzoek) die ter plaatse moet gaan onderzoeken of het bevoegd gezag – de dijkgraaf – handelingen heeft verricht of laten verrichten die niet door de beugel kunnen "...so hebbe wij gesent onse commissaryze upter plaetze van de voirscreve sluyze...(..) dat ons lant oirbaar wese soude..."

De commissie wordt bijgestaan door een groep van vijf wijze mannen die door de vier koggen zijn voorgedragen. Zij doen ook onderzoek en adviseren hierover aan de Hof van Holland. Het door het Hof uitgesproken vonnis is ongunstig voor Medemblick. Het Hof bepaalt dat de nieuw aangelegde sluis weer verwijderd moet worden en dat de kolk ook moet worden afgesloten "...Eerst dat men die voirscreven Hailslyuse upter plaetze dair sij nu leecht upbreke en de te nyete doen sal en de dien colc toedijcken..."

De uitspraak vervolgt met de opdracht om de sluis, op basis van de geldende keur, waarin de maatvoering van de sluis is aangegeven, weer aan te leggen in de oude kolk. Daarnaast volgt ook de opdracht om een kleine brug bij de sluis aan te leggen. Het Hof bepaalt verder dat er op nog drie plaatsen sluizen en bruggen moeten worden aangelegd. Hoewel er over sluizen wordt gesproken, gaat het in werkelijkheid om stuwen voorzien van een schuif. Het vonnis handelt namelijk over sluizen voorzien van "...schotdue[re]... ". Verder koppelt het Hof aan de aldus aangelegde stuwen ook een bepaald bedieningsregime van de schuif "...en[de] sal me[n] alle jare tot ewige[n] dage[n] up Sinte Mertijns dach in de[n] winter schiete[n] en[de] toe doen en[de] die alle den winter geslote[n] en[de] geslote[n] late[n] blijve[n] tot ons[er] liever vrouwe[n] dage toe te lichtmisse en[de] dan sal me[n] die schotduer[e]n up doen en[de] open laten late[n] blijve[n] tot Sinte Mertijns dage toe..." Met andere woorden voor het regelen van het zomerpeil blijven de schuiven open tussen Maria Lichtmis, 2 februari, en Sint Maarten op 11 november. Daarna gaan ze dicht en ontstaat een winterpeil.

En als er iemand mocht zijn die de schuiven op eigen gezag en op een afwijkende manier gaat bedienen volgt nader onderzoek naar de dader.

De schuldlige kan rekenen op een boete van 60 pond en verbanning buiten Holland, aldus de uitspraak van het Hof. "...die dat gedaen te hebbe[n] die sal verbue[re]n tzeistisch pont en[de] dair toe balling 's lants wese[n] uut alle[n] onse[n] lande[n] van Holl[a]nt, Zeell[a]nt en[de] Vrieslant, drie jair lang..." Het vonnis vermeld verder dat de geïnde boete verdeeld zal worden over de vier koggen, waarbij de dijkgraaf recht heeft op een derde deel. Dat de dijkgraaf recht heeft op boeteopbrengsten was een gebruikelijke gang van zaken in die tijd. Per slot van rekening werden deze functies door de Graaf van Holland voor een bepaald bedrag verpacht aan invloedrijke lieden. Hier stonden dus onder meer dergelijke (boete)inkomsten tegenover.

Ook bevat het vonnis een bepaling voor de lozing van polderwater naar zee. In de Zeedijk nabij Aartswoud dient, aldus het vonnis, een nieuwe spuisluis te worden aangebracht; "...Voirt hebbe[n] wij geordineert (...) dat die van de de[n] vier kogge[n] binne[n] dese[n] eerste[n] jae[re] sulle[n] doen maken een nyeuwe sluyze also groot en[de] wijt, als onze dijc[ra]ve mitten wairscippe[n] van onse[n] lande kue[re]n sulle[n], die welke zij leggen sulle[n] in de[n] zeedijck in de[n] ban van Edertswoude..."

Verder wordt een verbod uitgevaardigd om in de sluis zelf en binnen een afstand van 100 roeden vanaf de sluis te vissen en vistuig aan te brengen. Hieraan wordt weer een boete gekoppeld van 60 pond, welke voor de helft toekomt aan het bevoegd gezag (de dijkgraaf) en voor de andere helft aan de Heer van Hoogwoud. Het vonnis wordt besloten met het opleggen van bepalingen aangaande de uitvoering van de opgedragen waterstaatkundige werken alsmede het opstellen van keuren en het uitvoeren van schouwen.

Rol van het bevoegd gezag: de Kastelein en dijkgraaf van Medemblick

Ondanks het uitgesproken vonnis roept de bovenbeschreven kwestie een aantal vragen op. Allereerst is het volkomen onduidelijk op wiens gezag de illegale sluis/duiker in de Zomerdijk was aangelegd. Vervolgens blijft de aanleiding voor deze ingreep volstrekt in nevelen gehuld.

Duidelijk moge zijn dat er buiten de drie betrokken koggen om is gehandeld door een vierde partij. Deze vierde partij beschikte kennelijk over voldoende gezag om een dergelijke handeling uit te voeren dan wel toe te staan. Die vierde partij kan niet de waarschap van Medemblick geweest zijn. De bevoegdheid van deze functionaris strekte zich niet uit tot het grondgebied van de andere bannen. De vierde partij kan daarom bijna niemand anders geweest zijn dan de kastelein/dijkgraaf van Medemblick.

Kennelijk lag het rechtstreeks beschuldigen en benoemen van overheidsdienaren gevoelig omdat nergens in het vonnis rechtstreeks in de richting van de kastelein/dijkgraaf wordt gewezen. Wel zijn er indirecte aanwijzingen. Zo wordt er aan het begin van het vonnis gesproken over dat "...dair sij van rechtswege[n] sculdich soude weze[n]..." Dat is duidelijk een beschuldiging in de richting van het bevoegd gezag. Ook hier geen directe duiding van de betrokken functionaris.

Verder in het vonnis geeft het Hof zelf ook een aanwijzing als zij de centrale onderzoeksvraag formuleert; "...dat ons lants oibair wese[n] soude..." Ook dit is een directe verwijzing naar een vertegenwoordiger van het bevoegd gezag in West-Friesland. Feitelijk de rechtstreekse vertegenwoordiger van de Graaf van Holland in de regio. Ook hier leidt dit rechtstreeks in de richting van de kastelein/dijkgraaf van Medemblick. Ook het Hof laat een directe duiding van personen en/of functionarissen achterwege.

Uitgaande van de veronderstelling dat het bovenstaande voldoende aanwijzingen geeft om de kastelein/dijkgraaf van Medemblick als veroorzaker van het conflict aan te duiden is het vervolgens interessant om te weten door wie de gecombineerde functie van kastelein/dijkgraaf werd uitgeoefend ten tijde van het proces voor het Hof van Holland.

Met andere woorden; wie stond er feitelijk in de beklaagdenbank? In een omvangrijke studie, waarin een overzicht wordt gegeven van gewestelijke ambtenaren in de periode 1425-1484, treffen we een bekende naam aan achter de functie van kastelein/dijkgraaf van Medemblick. Een naam overigens van een zeer dubieus heerschap; Bengaert Jansz. Say. Het was deze Bengaert Jansz. Say die de functie van kastelein/dijkgraaf van Medemblick in de periode 1430-1466 heeft uitgeoefend. In het volgende Jaarboek zal nader stilgestaan worden bij de handel en wandel van deze niet al te integrale gezagdrager.

Wat wel volstrekt duidelijk is dat deze Bengaert Jansz. Say over zeer invloedrijke relaties beschikte in de naaste kringen van de Graaf van Holland (Philips de Goede de Hertog van Bourgondië). Ook was deze Say zelf gedurende twee perioden (1434-1439 / 1447-1449) aan het Hof van Holland verbonden in de functie van procureur-generaal. Dit maakte hem vrijwel onkwetsbaar voor rechtzaken en veroordelingen. In 1449 werd hij bijvoorbeeld veroordeeld tot levenslange verbanning vanwege het feit dat zijn mannen in Medemblick een moord hadden gepleegd. Voor andere gezagsdragers in een vergelijkbare situatie zou dit een abrupt en definitief einde betekenen van carrière en uitoefening van openbare functies.

Voor Bengaert Jansz. Say golden echter andere wetten; hij genoot bescherming van invloedrijke edelen en van Philips de Goede en was in staat, of beter; werd in staat gesteld om diverse openbare functies gewoon te blijven uitoefenen.

Nu duidelijk is geworden wie naar alle waarschijnlijkheid verantwoordelijk moet worden gehouden voor de illegale actie voor de aanleg van de sluis/duiker in de Zomerdijk komt de vraag op wat was nu feitelijk de aanleiding voor deze interventie vanuit het relatief verre Medemblik. Een waterstaatkundige aanleiding lijkt niet aannemelijk.

Immers, er lag al eerder een sluis/duiker die zeer waarschijnlijk een functie vervulde in het afwateringsysteem van (een deel van) het achter de Zomerdijk gelegen gebied. Als dit afwateringsysteem niet naar behoren zou functioneren en verlegging van de sluis/duiker noodzakelijk zou maken, ligt het voor de hand dat die actie door de plaatselijke belanghebbenden zou zijn ingezet en uitgevoerd.

Bovendien lijkt het logisch te veronderstellen dat de betrokken boeren/grondeigenaren, plaatselijk zeer goed bekend, een optimale locatie voor de nieuw aan te leggen sluis/duiker zouden hebben gekozen en niet een plek die aanleiding tot wateroverlast zou geven. Kortom, de actie van de kastelein/dijkgraaf stelde zeer waarschijnlijk niet op collectieve belangen van lokale grondeigenaren/gebruikers. Hoewel dat nader onderzoek zou vergen, moet de aanleiding van de actie van Bengaert Jansz. Say eerder worden gezocht in het op verzoek begunstigen van grondeigenaren. Het afvoeren van forse hoeveelheden water kan duiden op het feit dat de gronden ten zuiden van de Zomerdijk voor landbouwdoeleinden geschikt werden gemaakt. Het afvoeren van overtollig water via een sluis in de Zomerdijk kan hier een onderdeel van geweest zijn.

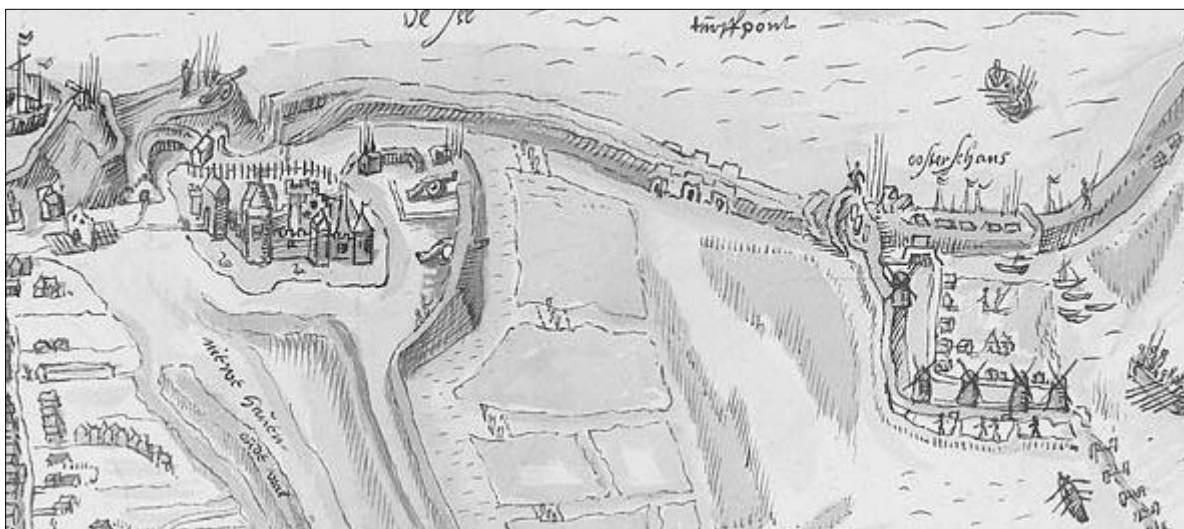
De introductie van molenbemaling in West-Friesland

In de tweede helft van de 15^e eeuw levert de natuurlijke lozing op zee steeds meer problemen op. Op het gebied van peilbeheersing en waterafvoer zit men duidelijk aan de grens. Daardoor levert het handhaven van een voor landbouwdoeleinden gunstige drooglegging (verschil tussen maaiveldhoogte en waterpeil steeds meer problemen op. De klaagzangen over verminderde landbouwproductie en natte gronden zijn rond 1500 dan ook niet van de lucht.

De grondgebruikers zijn hierdoor genoodzaakt om de gronden anders aan te wenden: akkerbouwmatige teelten maken steeds meer plaats voor de veehouderij. Graslandgebruik stelt namelijk iets minder hoge eisen aan de ontwatering dan akker- en/of tuinbouw.

De exacte datum waarop de eerste watermolens in West-Friesland in bedrijf komen valt niet met zekerheid te achterhalen. Waar de ene auteur stelt dat de eerste windmolen in 1452 bij Enkhuizen in bedrijf kwam, is de andere onderzoeker van mening dat het jaar 1492 kan worden aangehouden als vroegste vermelding van de eerste windmolen in West-Friesland. Deze molen zou aan de Berkmeerdijk in de Kaagpolder nabij Spanbroek hebben gestaan. Overigens, mag het opvallend heten dat de molenbemaling in West-Friesland betrekkelijk laat werd geïntroduceerd. Dit ondanks het feit dat de eerste watermolens reeds in 1408 nabij Alkmaar in bedrijf kwam. Deze vinding werd vooral in Zuid-Holland op ruime schaal gekopieerd.

Het wordt wel aan de gedaalde welvaart toegeschreven, als gevolg van toenemende wateroverlast, dat men domweg onvoldoende geldmiddelen kon opbrengen. Per slot van rekening was het bouwen van een molen een kostbare zaak.

Afb. 6.

Detail van de Oosterdijk omstreeks 1588 met duidelijk zichtbaar een drietal spuisluizen ten noorden van de molenkolk.

De introductie van windbemaling betekende niet alleen een grote innovatie in het waterbeheer, het bleek ook een stap die aanleiding gaf tot forse onderlinge meningsverschillen tussen de verschillende koggen, zoals hieronder blijkt.

Windbemaling: conflicten én creatieve (juridische) oplossingen

Aan het begin van de 16e eeuw loost men het overtollige water uit De Vier Noorder Koggen nog op natuurlijke wijze op het buitenwater.

Deze lozing verloopt via spuisluizen in de Omringdijk; aan de oostkant tussen Medemblick en Onderdijk en twee in de Omringdijk te Koppershorn (Grasdrogerij) en Aartswoud. Op een kaart uit ca 1588 (zie afbeelding 6) zijn deze spuisluizen herkenbaar afgebeeld. Deze kaart laat de belegering zien van Medemblick door Maurits gedurende de periode februari-april 1588.

De oostkant van het ambacht, dus de omgeving van Medemblick en Onderdijk, behoorde ook al in die tijd tot de lagere delen van het watersysteem. Het is vanuit deze kwetsbare positie verklaarbaar dat de banne Medemblick een heel duidelijk belang had bij het voorkomen van extra waterbezwaar uit de andere bannen.

Met de geleidelijke overstap naar windbemaling namen ook de belangentegenstellingen tussen de verschillende bannen en koggen toe. Immers, kunstmatige bemaling heeft alleen maar zin als de te bemalen oppervlakte geen waterbezwaar ervaart van de omliggende landerijen. Ter voorkoming hiervan is het noodzakelijk dat de te bemalen oppervlakte wordt afgekaad; dus voorzien wordt van een dijk of kade. De zo ontstane 'polderbemaling' moet worden onderscheiden van de 'boezembemaling'. Bij laatstgenoemde bemaling gaat het erom dat al het overtollige binnenwater, afkomstig van de inliggende polders, tijdelijk wordt opgevangen alvorens het naar het buitenwater wordt uitgeslagen. Grote wateren zoals de Grote en Kleine Vliet hebben altijd als een soort van boezem binnen de De Vier Noorder Koggen gefunctioneerd.

Wanneer het dorp Benningbroek omstreeks 1534 haar landerijen heeft afgescheiden van de andere bannen door middel van kaden en overstapt op windbemaling ontstaat er weer een conflict. Zeker wanneer het dorp Midwoud het voorbeeld van Benningbroek wil volgen komt Medemblick in het geweer. Medemblick maakt bezwaar tegen de molenbemaling van Benningbroek omdat zij via de sluisen in de Oosterdijk extra water te verwerken krijgt waarvoor niets was geregeld. Men zag in het solistisch optreden van Benningbroek een gevaar voor de gemeenschappelijke regeling op waterstaatkundig gebied binnen De Vier Noorder Koggen.

Medemblick maakt hier, samen met de omliggende bannen, een belangrijke kwestie van door de zaak aanhangig te maken bij het hoogste rechtscollege in Holland; het Hof van Holland. Na veel heen-en-weer gepraat bereiken de betrokken partijen op 21 april 1537 een akkoord; de "*Molenacte der Vier Noorder Koggen*" was een feit. Uitgangspunt van de acte bestond eruit dat Medemblick en omliggende dorpen waterstaatkundig verenigd zouden blijven en onder een gemeenschappelijke bemaling moesten worden gebracht.

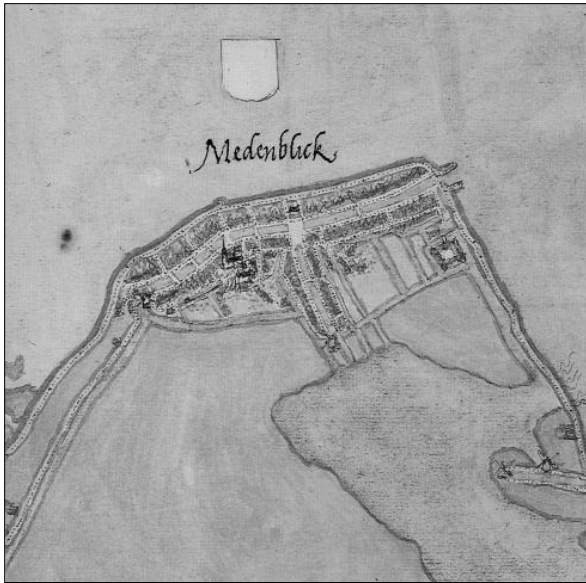
Om dit te bewerkstelligen waren nogal wat ingrepen in het watersysteem van De Vier Noorder Koggen nodig. Om te beginnen behielden de reeds bestaande uitwateringssluizen bij Medemblick in de Oosterdijk en die bij Aartswoud hun oorspronkelijke functie. De Waardijksluis bij Koppershorn (ter hoogte van de grasdrogerij van Hartog) zou echter een centrale rol krijgen in de molenbemaling en dus bij het uitslaan van het overtollige water. Om zulks mogelijk te maken waren diverse waterstaatkundige ingrepen én de bouw van een zevental molens noodzakelijk om het overtollige water richting Koppershorn getransporteerd te krijgen. Feitelijk creëerde men met de introductie van de molenbemaling een polder-boezemsysteem met de daarbij optredende peilverschillen. Het noord-zuid georiënteerde boezemsysteem lag grofweg tussen Hauwert en Koppershorn. Tussen de oostkant van Aartswoud en Koppershorn ontstond een oost-west gelegen boezemsysteem.

De verandering in een deel van het watersysteem had nogal wat gevolgen voor de stroomrichting van het water. In de omgeving van de Kromme Leek en in de Kromme Leek zelf werd de stroomrichting van het water omgedraaid: het water stroomde niet meer af richting Grote Vliet, maar werd door middel van twee nieuw opgerichte molens nabij Hauwert in een sloot gemalen die het water richting de Boerdijk en de Bennemeer deed afstromen.

Aan de westzijde van de Bennemeer werd ook een molen opgericht om het water vanuit het westelijk deel op de Bennemeer te malen. Deze nieuwe molen ondersteunde feitelijk de functie van de al daar door Benningbroek gebouwde molen. Uiteindelijk maalden dus vijf van de zeven molen het water in de richting van en/of uit op de Bennemeer. Dit meer werd daarvoor eerst voorzien van een kade waardoor het als boezem kon dienen. Het water tussen de Bennemeer en de uitwateringssluis bij Koppershorn werd ook gescheiden van het overige polderwater waardoor er een tussenboezem ontstond.

Het water uit de omgeving van Spanbroek, Opmeer en Hoogwoud diende richting Aartswoud te worden getransporteerd en werd aan de oostzijde van Aartswoud door een aldaar gebouwde molen in een boezem gemalen.

Nabij Lambertschaag werd ditzelfde water weer vanuit deze tussenboezem opgemaal en waardoor het kon afstromen richting de uitwateringslus nabij Koppershorn.

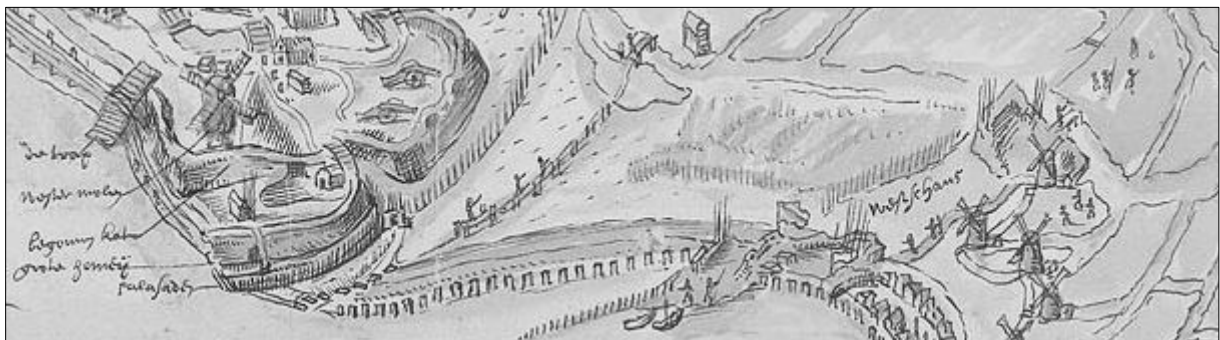

Afb. 7.
Stadsplattegrond van Medemblik van Jacob van Deventer uit 1560.

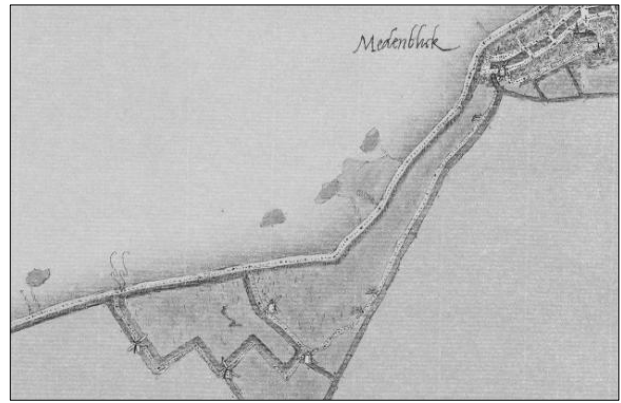
Medemblik krijgt watermolens

Ondanks het feit dat de Molenacte uit 1537 de start gaf tot omvangrijke en kapitaalintensieve aanpassingen van het watersysteem van De Vier Noorder Koggen, bleek al in 1546 dat de resultaten achter bleven bij de verwachtingen en dat aanvullende actie geboden was. Deze actie bestond uit de bouw van nog eens vier molens. Ook met deze aanvullingen bleek het watersysteem nog niet naar behoren te functioneren; de molens presteerde te weinig of stonden op de verkeerde plek.

Men studeerde op nieuwe ingrepen en deze werden uiteindelijk vastgelegd in de in 1552 overeengekomen "Cleyne Molenacte". Hoofdbestanddeel van de "Cleyne Molenacte" bestond onder meer uit het verplaatsen van de molens rondom de Benemeer naar de Omringdijk.

Afb. 9. Kaartfragment met daarin de aan de westzijde van Medemblik aanwezige molenkolk.

Afb. 8.
Stadsplattegrond van Medemblik van Jacob van Deventer uit 1560.

Twee werden naar Aarstwoud verplaatst en twee komen aan de Oosterdijk nabij Medemblik. Deze twee molens zijn (rechtsonder) afgebeeld op een kaart van Jacob van Deventer uit 1560 (zie afb. 7).

Op dezelfde kaart (zie hierboven) is ook te zien dat er aan de westzijde tussen Medemblik en Almersdorp al in het midden van de 16^e eeuw een molenkolk was aangelegd inclusief een viertal watermolens. In 1586 is hier nog een vijfde molen aan toegevoegd. Het geheel van deze vijf molens is afgebeeld op een kaart uit 1588 (zie afb. 9).

Zeer waarschijnlijk moet het ontstaan van de molenkolk aan de westzijde van Medemblik gedateerd worden in de periode 1546-1550 en in verband worden gebracht met de aanvullende afspraken uit de Molenacte van 1537. Het is dus zeer waarschijnlijk dat de eerste molens van Medemblik aan de westkant stonden.

Afgaande op de kaart uit 1588 (zie afb. 6 en 9) stonden er in 1588 rondom Medemblik al een tiental watermolens. Aan het einde van de 16^e eeuw zijn de molens bij Almersdorp verplaatst naar de Oosterdijk. Hier zijn in de periode 1550-1635 een viertal molenkolken aangelegd met in totaal 15 molens.

*Afb. 10.
Molenopstelling ten zuiden van Medemblick tweede helft van de 19^e eeuw.
Op de voorgrond de nog nauwelijks bebouwde Oostersingel.*

De ongelijke hoogteligging binnen De Vier Noorder Koggen en de daarmee verband houdende belangentegenstellingen heeft nog tot in de eerste helft van de 17e eeuw tot processen over vergroting van het aantal molens en verplaatsing ervan aanleiding gegeven.

Omstreeks 1825 werd het waterschapsgebied door vijftientig achtkante molens bemalen. De meeste daarvan stonden nabij Medemblick.

Tot slot

Mede op basis van het voorgaande artikel is naar verwachting wat meer zicht gekomen op de waterstaatkundige situatie binnen het (bemalings)gebied van De Vier Noorder Koggen en op de moeilijkheden die men in de loop der eeuwen

heeft ontmoet en moest oplossen. Ook in vroeger tijden bleek men hierbij over de nodige creativiteit te beschikken.

Dat met een goede waterbeheersing uiteenlopende belangen gemoeid waren hebben de beschreven juridische conflicten duidelijk gemaakt. Medemblick heeft zich daarbij niet onbetuigd gelaten gelet op haar rol bij deze rechtszaken. Een rol die vooral samenhangt met de fysieke ligging van de gemeente: gelegen in één van de lagere delen van het bemalingsgebied De Vier Noorder Koggen.

Ad Kamma Hoogkarspel, september 2008

Geraadpleegde bronnen

R. van Answaarden, Het dijkgraafschap van Medemblick in het geding: Holland als rechtsstaat anno 1509. Historisch Tijdschrift : driemaandelijks uitgave van de Historische Vereniging Holland : 1991, blz.144-162.

J.C. Besteman, Karolingisch Medemblick. De vroeg Middeleeuwse sporen aan de Schuitenvoerderslaan. In: West-Frieslands Oud & Nieuw 1977 nr. 44, blz. 251 t/m 260.

J.C. Besteman, Medemblick in de vroege Middeleeuwen; de opgravingen aan de Oude Haven 1970. In: West-Frieslands Oud & Nieuw 1975-1976 nr. 46, blz. 209 t/m 232.

J.C. Besteman, Archeologie van West-Friesland; stand van zaken en perspectief. Lezing op het symposium Commissie geschiedschrijving van het Westfries Genootschap (zonder jaartal).

P. Boon, Voorland en inlagen: de Westfriese strijd tegen het buitenwater. In: West-Frieslands Oud & Nieuw 1991 nr. 58, blz. 78 t/m 111.

J.A.M.Y. Bos-Rops, Graven op zoek naar inkomsten. Historische Vereniging Holland. Uitgeverij Verloren Hilversum, 1993.

A.P. Bouwens, Midden West-Friesland. Een waterstaatkundige erfenis uit de Middeleeuwen. In: West-Frieslands Oud & Nieuw 1985, nr. 52, blz. 74 t/m 89.

P. Brieffies, De Medemblicker tienden. In: "De Skriemer" nr. 9. 2005, blz. 36 t/m 43.

M. Damen, De staat van dienst. De gewestelijke ambtenaren van Holland en Zeeland in de Bourgondische periode (1425-1482), Historische Vereniging Holland. Uitgeverij Verloren Hilversum, 2000.

W. Fehres, Ruim 100 jaar mechanische bemaling van het Ambacht van "De Vier Noorder Koggen". In: West-Frieslands Oud & Nieuw 1977 nr. 44, blz. 31 t/m 64.

C. van de Kieft, De stedelijke autonomie in het Graafschap Holland gedurende de middeleeuwen. In: Holland vol. 1 (1969) blz. 98-104.

B. Kölker en J. de Bruin, West-Friese watermolens op de kaart van Joost Jansz. Beeldsnijder (1575/1608) en op de kaarten van het Groot Proces (1638). In: West-Friesland Oud & Nieuw 2007 nr. 74, blz. 25 t/m 51.

F.J.P.M. Kwaad, Het ontstaan van West-Friesland. Webversie.

H. Lambooi, Getekend Land. Nieuwe beelden van Hollands Noorderkwartier. Alkmaar, 1987.

M.C. Le Bailly. Recht voor de Raad. Rechtspraak voor het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland in het midden van de vijftiende eeuw. Historische Vereniging Holland. Uitgeverij Verloren Hilversum, 2001.

H. van der Linden, Iets over wording, ontwikkeling en landschappelijk spoor van de Hollandse waterschappen. In: Holland (1978) blz. 101 t/m 113.

J.W. Marsilje, Het financiële beleid van Leiden in de laat-Beierse en Bourgondische periode 1390-1477. Uitgeverij Verloren Hilversum, 1985.

P. Schuitemaker Jz., De Westfriese dijk en zijn onderhoud van de vroegste tijden tot heden. Amsterdam 1904.

G.P. van de Ven (red.), Leefbaar Laagland; geschiedenis van de waterbeheersing en landaanwinning in Nederland. Matrijs, Utrecht 1993.

G. de Vries Az., Het dijks- en molenbestuur in Hollands Noorderkwartier onder de grafelijke regeering en gedurende de republiek, Amsterdam 1876. Derde druk bewerkt door D. Kooiman, Samson Alphen aan den Rijn, 1939.

P.J. Woltering, Prehistorie en Romeinse Tijd. In: West-Frieslands Oud & Nieuw 1985 nr. 52 blz. 199 t/m 229

Nationaal Archief, Den Haag:
3.01.01 Graven van Holland, 1189-1581, inv .nr. 238, fol. 139V-141R.

Westfries Archief, Hoorn:
Oud Archief Medemblik
Oud Archief gemeente Wognum

Herkomst van de afbeeldingen:
1, 2, 3, 4, 10 Internet
5 Waterpark Het Lankheet
6 en 9 Rijksmuseum
7 en 8 Westfries Archief

Een uitgebreid notenapparaat kan worden geraadpleegd in de bibliotheek van de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik".

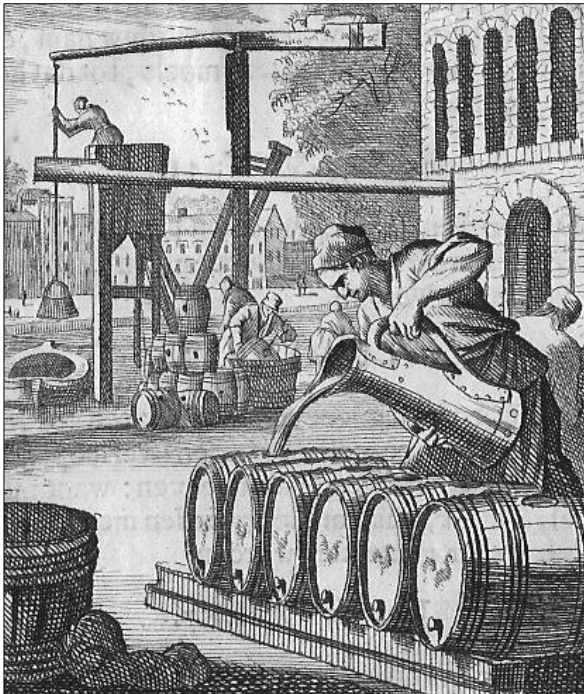
Wij willen Haarlemmer bier!

Bier, bierhandelaren en bierbrouwerijen in Medemblick

Tot ver in de zeventiende eeuw was bier de belangrijkste dorstlesser in de Nederlanden. Mannen, vrouwen en kinderen dronken het, zowel bij de dagelijkse maaltijden als bij bijzondere gelegenheden. Bier had zijn sterke positie te danken aan het ontbreken van alternatieven. Betrouwbaar drinkwater was er nauwelijks en dranken als koffie en thee werden pas in de loop van de zeventiende eeuw geïntroduceerd.

Aanvankelijk werd bier in kloosters en thuis bereid. Maar met de opkomst van stedelijke centra werd het brouwen van bier een specialisme en ontstonden commerciële bierbrouwerijen.

Het meeste bier dat men in Medemblick dronk werd elders gebrouwen. In de dertiende en veertiende eeuw kwam het hoofdzakelijk uit Noord-Duitsland. Bij de import van het Duitse bier nam Medemblick binnen het graafschap Holland een bijzondere positie in, want in 1323 bepaalde de graaf dat het uitsluitend in Amsterdam en Medemblick mocht worden aangevoerd. Met deze bepaling hield de graaf controle op de invoer van het bier en de daarbij behorende belastingen.

De bierbrouwer die zijn vaten vult. Een prent van de Amsterdamse kunstenaar Jan Luyken uit de late zeventiende eeuw.

Het Duitse bier werd in de veertiende en vijftiende eeuw verdrongen door bier dat in Holland werd gebrouwen.

De Hollandse brouwering concentreerde zich in een aantal steden waarvan Delft, Haarlem en Gouda de belangrijkste waren. Alleen al in Haarlem waren rond het jaar 1500 circa 100 bierbrouwerijen in bedrijf.

Iets over bier en het brouwproces

Dat juist in een stad als Haarlem de bierindustrie tot grote bloei kwam was dankzij de aanwezigheid van schoon water. Bier bestaat voor 90 procent uit water waardoor dit bestanddeel van grote invloed op de helderheid en smaak van bier is. Naast water vormen gerst en hop de belangrijkste ingrediënten.

Het brouwen van bier vond plaats in een aantal stappen. In de eerste plaats moest een brouwer over mout beschikken. Mout is gerst in een gedroogde en lichtgekiemde toestand. Het werd in een roerkuip met water en eventueel andere granen gemengd en verwarmd, waarna het vloeibare deel werd opgevangen. Vervolgens bracht men de vloeibare substantie in een ketel tot koken. Door het koken werden ziekteverwekkers gedood waardoor het bier een betrouwbare dorstlesser werd. Om de smaak van het bier te verbeteren werd tijdens het koken hop toegevoegd. Als laatste stap koelde men het brouwsel af en liet het gisten. Bij het gisten werd het suiker in alcohol omgezet en ontstond de bekende schuimkraag. Hoewel in wezen het proces in elke bierbrouwerij hetzelfde verliep, was bier in een groot aantal smaken en kwaliteiten verkrijgbaar. De variatie werd verkregen door het toevoegen van kruiden en andere graansoorten. Verder werd onderscheid gemaakt tussen dik- en dunbier.

Dunbier was een goedkope variant en werd verkregen door de restproducten van gebrouwen (dik)bier nogmaals te gebruiken.

De machtige brouwers uit Haarlem

West-Friesland was voor Haarlemmer brouwers een belangrijke afzetmarkt. Het was niet voor niets dat het stadsbestuur van Haarlem in 1522 zowel de Gomeruskerk in Enkhuizen als de kerk in Medemblick met een fraai gebrandschilderd glas veerde. Aan beide schenkingen lag de goede afname van bier ten grondslag. Bierhandelaren, bierstekers genoemd, speelden een belangrijke rol bij de distributie van het Haarlemmer bier. Zij namen het bier van de brouwers af en verkochten het door aan tappers en herbergiers.

Tot ongenoegen van de bierstekers in Medemblick handelde in 1631 een aantal tappers zelf in bier en namen andere stadsgenoten zich voor om rechtstreeks bier uit Haarlem te betrekken, buiten de bierstekers om.

Voor de handelaren waren deze ontwikkelingen een reden om zich tot hun stadsbestuur te wenden met het verzoek hiertegen een verbod in te stellen. Een biersteker leverde bier van één bepaalde brouwer. Zo verhandelde Pieter Pietersz de Vaal bier van de Haarlemmer brouwerij *Vogelstruijs*.

De *Vogelstruijs* was eigendom van Pieter Jacobsz Olijkan, een brouwer die grote hoeveelheden bier naar Noord-Holland afzette. Olijkan had in veel steden en dorpen een eigen biersteker die de lokale distributie verzorgde.

Jan Claasz Loo was een andere grote bierbrouwer uit Haarlem die de weg naar Medemblick wist te vinden. Loo was eigenaar van brouwerij de *Drie Lelijen* aan het Spaarne. In 1623 ging biersteker Jan Jacobsz Backer uit Medemblick een lening van 1600 gulden bij hem aan '*uijtsaecke van goede geleeverde Haerlemer swaere bieren*'. Het leveren van bier op krediet kwam veelvuldig voor. Wanneer het om grote bedragen ging wilde de leverancier het financiële risico beperken en werd een onderpand geeist. Zo diende in 1623 het huis van Jan Jacobsz Backer aan het Oosteinde als onderpand. Bij een transactie in 1620, tussen Frerick Willemsz Booremaker en de Haarlemmer brouwer Jan Willemsz Leijtstar, diende het huis van Booremaker aan de noordzijde van de Oude Haven als onderpand.

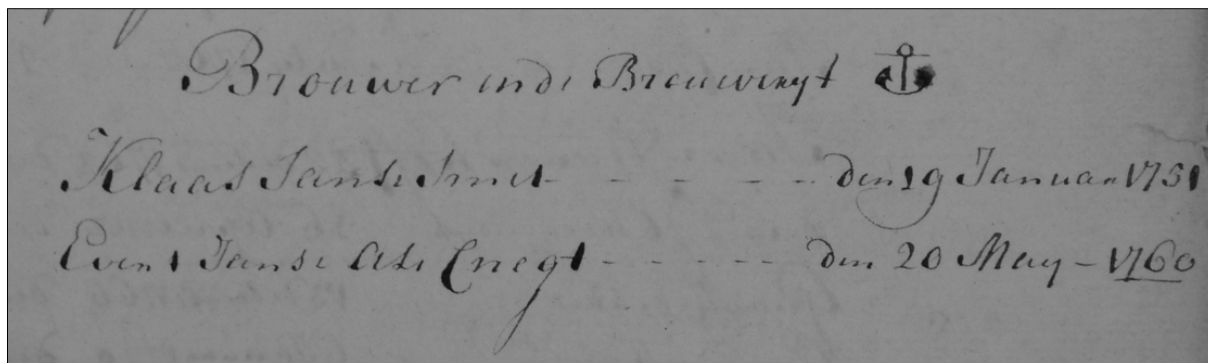
Verder was in hetzelfde jaar de stadsherberg op het Keern eigendom van een brouwer uit Haarlem, te weten Pieter Bon. Bon verscheepte tientallen jaren bier naar Medemblick.

Reeds in 1633 leverde hij via zijn biersteker Jan Balthersz een hoeveelheid bier aan Jan Gerritsz, herbergier in het Westeinde van de stad.

Bierimport uit andere Hollandse steden

Naast Haarlemmer bier consumeerden Medemblickers ook wel bier uit andere Hollandse steden. Maar vermeldingen hierover zijn schaarser. Na Haarlem lijkt Delft de tweede positie in '*buitengebrouwen*' bier te hebben gehad. Bierstekers die zich hadden toegelegd op Delfts bier waren onder andere Pieter Pietersz Cornel en Thijmen Thijmensz Joll. Nadat Joll was overleden zette zijn weduwe Brecht Jan Vlijs de bierhandel voort. In 1623 verschaftte de Delftse brouwer Pieter Eyserberch haar nog een lening van 150 gulden.

Dat vrouwen betrokken waren bij de handel in bier was zeer gangbaar. Meestal waren het weduwen die na het overlijden van hun man het handelsbedrijf voortzetten. In het geval van de weduwen Trijn Thijmons en Ferdouw Jacobs lag de situatie anders. Zij hadden zich voorgenomen om een nieuwe handel op te zetten en wel in Rotterdams bier. Op 28 augustus 1640 kregen de twee weduwen van het Medemblicker stadsbestuur toestemming om '*de neeringe van biersteecken te mogen exercere*'.

Vermelding van Klaas Jansz Smit, brouwer in bierbrouwerij het Anker, en zijn knecht Evert Jansz. (Westfries Archief, Oud Archief Medemblick)

In de zeventiende eeuw bezaten verschillende Haarlemmer brouwers huizen in Medemblick. Het ligt voor de hand dat deze huizen als onderpand bij bierleveranties hadden gediend. Zo was Jan Claasz Loo enige tijd eigenaar van herberg de *Wildeman*. Dit huis stond aan het Havenhoofd en werd in 1630 door hem aan herbergier Jan Dirksz Clieck verhuurd. Ook het huis de *Valck*, dat naast de *Wildeman* aan het Havenhoofd stond, is in Haarlemmer handen geweest. Want in 1667 was Susanna Vlaminch, *brouster tot Haerlem*, hiervan de eigenaar.

Verder werd voor hen een oplossing voor de opslag van het bier gezocht.

Net als enkele Haarlemmer brouwers hadden ook brouwers uit Delft bezittingen in Medemblick. In 1606 waren zowel de brouwer van de *Drie Cimbelen* als de Delftse brouwer Jacob Pou eigenaar van onroerende goederen.

Het transport: bierhalers

Het bier uit Haarlem werd met kleine binnenscheppen naar Medemblick gebracht.

De schippers van deze schepen of schuiten werden bierhalers genoemd. Van oudsher hadden zij een losplaats aan de Oude Haven.

In het midden van de zeventiende eeuw leverde de verzanding van de Oude Haven wel problemen op. De schippers kregen steeds meer moeite om hun schepen aan de kade te krijgen waardoor de vaten bier dikwijls met gevaar voor verspilling via haring-schuiten op de kade moesten worden gezet. In 1645 verzochten de bierstekers een hijswerktuig op te mogen stellen. Hiermee zou het bier met meer gemak en zonder onnodige verspilling gelost kunnen worden.

Bierstekers en bierhalers waren sterk afhankelijk van elkaar. De bierstekers verstrekten de opdracht om het bier te halen waarmee de schippers een boterham verdienden. Maar zonder goed functioneren van de bierhalers bleven de bierhandelaren van hun Haarlemmer bier verstoken. Deze wederzijdse afhankelijkheid leidde zo nu en dan tot spanningen. In 1645 klaagden de handelaren dat de schippers *'dick ende menichmael niet en varen dan als t haer wel te pas compt'*. Hierdoor kwamen de bierstekers zonder bier te zitten. Een verzoekschrift aan het stadsbestuur moest uitkomst brengen.

Volgens de handelaren dienden de schippers precies tweemaal in de week bier uit Haarlem te halen, namelijk op maandag en donderdag. De toevoeging *'bij weer en windt'* gaf de schippers geen ruimte voor excuses om van deze dienstregeling af te wijken. Verder wensten de bierstekers dat bij een heenreis naar Haarlem leeg vaatwerk altijd voorrang boven andere vrachten zou krijgen. Ruim tien jaar later, in 1657, bereikte de relatie tussen bierhalers en bierstekers een dieptepunt. In een vergadering van burgemeesters en vroedschap is opgetekend dat zij *'dagelijcx met malckanderen overhoop leggen'*.

Het geschil tussen beide partijen was ontstaan nadat een vierde bierhaler actief was geworden. Ongetwijfeld verwelkomden de bierhandelaren deze uitbreiding. Een extra bierhaler betekende immers meer zekerheid van een geregelde bieraanvoer. Daarentegen zagen de drie 'oude' bierhalers de vierde man als een ongewenste concurrent. Als protest weigerden zij nog langer bier in te schepen. Maar het stadsbestuur bedacht een oplossing.

Medemblick 1810

De Heeren Regenten van het Gecombineerde Weeshuis, Debent van Allard Merens, wagens geleverde Bieren en verslot van Draaglonen ten dienste van gemelde Huys van 2 July tot 31. December 1810.

<i>53</i>	<i>1/2 Tonnen</i>	<i>36</i>	<i>6</i>	
	<i>verslot van Draagloon</i>	<i>5</i>	<i>33</i>	
		<i>36</i>	<i>37</i>	

betaald 29 Septembris 1815
H. Wolter 102 onder
A. Merens

Rekening van brouwer Allard Merens aan het weeshuis van Medemblick wegens het leveren van 11 halve tonnen bier. De leveringen vonden plaats in de tweede helft van 1810, de brouwer kreeg in september 1815 betaald...

Zij droegen de bierhalers op om *'in een beurse'* te varen. Deze beurs moest werken als een soort gemeenschappelijke pot, waaruit de inkomsten onder de schippers werden verdeeld.

Het transport: bierdragers

Zorgden de bierhalers voor het transport naar Medemblick, de bierdragers zorgden voor het transport van bier binnen de stad. Per verordening was bepaald dat alleen beëdigde dragers, die door de burgemeesters waren aangesteld, vaten bier mochten verplaatsen. Daarmee hielden het stadsbestuur en in het bijzonder de belastinginner controle op de aanvoer en levering van bier.

De vergoeding die de bierdragers voor hun arbeid ontvingen, het zogenaamde draagloon, bedroeg circa anderhalve stuiver voor een halve ton. Voor het verplaatsen van een heel vat ontvingen zij twee tot drie stuivers.

Er is een tijd geweest dat de samenstelling en de omvang van de groep bierdragers in Medemblick geregeld wijzigden. Hierdoor wisten de bierstokers nauwelijks *'wie zij gebruikken sullen'*. Bovendien hielden niet-beëdigde dragers zich met het verplaatsen van vaten bier bezig. Het ongenoegen van de officiële bierdragers over deze situatie was groot. Zij drongen bij het stadsbestuur aan op strengere handhaving van de verordening. Ook wensten zij een vast aantal beëdigde bierdragers van vier of maximaal zes. Het getal van vier sluit aan bij het aantal beëdigde bierdragers, dat in het midden van de achttiende eeuw in Medemblick werkzaam was.

Bier als inkomstenbron voor de stad

De handel en consumptie in bier leverden ook inkomsten voor de stad Medemblick op. Op elk verkocht vat bier was namelijk belasting of impost verschuldigd. De inning ervan werd door het stadsbestuur verpacht. Rond 1625 was men voor een vat bier uit Haarlem ongeveer 30 stuivers aan impost verschuldigd. De prijs van het vat bier zelf, exclusief de belasting, bedroeg toen circa vijf gulden en tien stuivers. Dit komt neer op een belastingpercentage van ruim 21%.

De hoogte van de belasting was niet voor elk soort bier en elk soort afnemer hetzelfde. Het bedrag van 30 stuivers per vat was van toepassing op het kwaliteitsbier uit Haarlem en Delft.

Op een vat bier uit een Medemblicker brouwerij werd in 1644 niet meer dan tien stuivers belasting geheven. Verder maakte men onderscheid tussen tappers en overige burgers als afnemers van bier. Voor de eerste groep was een hoger belastingtarief van toepassing.

Een aparte categorie bier vormde het zogenaamde scheepsbier, bestemd voor consumptie aan boord van schepen. Halverwege de zeventiende eeuw werd hierop een belasting van 6 stuivers per ton geheven. In 1671 werd op verzoek van de bierbrouwers in Medemblick deze belasting afgeschaft. Het stadsbestuur hoopte dat de afschaffing tot voordeel *'van de stadtsfinantie, commercie en seevaert soude strecken'*. Uiteraard hoopten de Medemblicker brouwers op een hogere omzet.

Om belastingfraude tegen te gaan waren allerlei regels en wetten van kracht. Zo was het niet toegestaan om bier in afwijkend vaatwerk te verpakken. Verder mochten brouwers en bierstokers alleen bier uitleveren met een biljet van de belastinginner. Dit diende als bewijs dat de verschuldigde impost was voldaan. Wanneer een biljet ontbrak of niet in orde was, mochten bierdragers het betreffende bier niet verplaatsen en werd de leverancier beboet. In 1604 werd bepaald dat men bij een eerste overtreding 50 Vlaamse ponden diende te betalen. Bij een tweede maal werd de boete verdubbeld en mocht de nering een jaar lang niet worden uitgeoefend. Mocht een brouwer of bierstoker de nering toch gewoon voortzetten dan volgde verbanning uit de stad.

Fraude

Een rechtszaak in 1590 maakt duidelijk welk misverstand kon ontstaan wanneer een briefje van de belastinginner ontbrak. In opdracht van bierstoker Jan Florisz hadden bierdragers drie tonnen bier uit een schip gehaald en naar verschillende tappers gebracht. Eén van de afnemers, een herbergierster, vroeg zich af hoe het kon dat het bier werd binnengebracht. Zij had immers nog geen impost betaald en beschikte dus niet over een briefje van de belastinginner. Mogelijk had de bierstoker dit al geregeld maar de bierdragers konden haar dit niet vertellen. De dragers hadden namelijk in opdracht van de bierstoker gehandeld zonder dat zij wisten of er al een biljet was gehaald. Navraag bij de bierstoker maakte duidelijk dat de impost nog niet was voldaan waarop de herbergierster dezelfde dag alsnog naar de belastinginner toog. De pachter verkeerde echter in beschonken toestand en wilde het geld niet aannemen! En zo was er bier geleverd zonder afdracht van belasting en moesten de verschillende partijen voor het plaatselijke gerecht verschijnen.

Een serieuze vorm van fraude was het bezitten en schenken van eigen brouwsels, verpakt in officieel vaatwerk. Zo vond men in 1679 bij Aagje Keijzers een half biervat van brouwerij de Witte Valk, waarin duidelijk geen kwaliteitsbier zat. Vermoedelijk bestond de inhoud uit een mengsel van water en siroop terwijl het vat gemerkt was met een acht, een aanduiding voor het dure achtgulden bier.

Dit soort overtredingen werden zwaar aangerekend.

Bierkelders onder het stadhuis

Naast de heffing van belasting leverde de handel in bier ook nog op een andere wijze geld voor de stadskas op. Onder het stadhuis van Medemblick bevonden zich kelders die aan bierstekers werden verhuurd.

Net als De Vaal handelde hij in Haarlemmer bier. Biersteker Jan Cornelisz, alias Jan van Alckmaer, had in 1626 zelfs twee kelders in gebruik. Toen de weduwen Trijn Thijmons en Ferdouw Jacobs ieder een kelder voor de opslag van Rotterdamse bier wilden huren, waren er geen kelders onder het stadhuis beschikbaar. Het stadsbestuur loste dit probleem op door de opslagcapaciteit in het stadhuis met drie kelders te vergroten.

Het oude stadhuis van Medemblick in het begin van de twintigste eeuw. In de zeventiende eeuw werden de kelders in het stadhuis voor de opslag van bier verhuurd.

Oorspronkelijk was de ruimte onder het stadhuis als gevangenis ingericht. Maar in 1615 besloot het stadsbestuur de gevangenisplaatsen naar de schuur achter het stadhuis te verplaatsen en de ruimte in een geschikte wandelplaats te transformeren. Een belangrijke reden voor deze herinrichting was de stank die vanuit de gevangenis in de schepenkamer naar boven kwam.

Enkele jaren na de verplaatsing van de gevangenen werd de ruimte onder het stadhuis als opslagplaats voor bier in gebruik genomen. Er waren 13 afzonderlijke kelders waarvoor veel animo bestond. In 1626 bijvoorbeeld waren 11 kelders verhuurd. In de stadsrekening worden als verhuurders onder andere Pieter Pietersz de Vaal, de eerdergenoemde biersteker van de *Vogelstruijs*, en Cornelis Thijmens genoemd.

De laatstgenoemde was de dochter van de overleden handelaar in Delfts bier Thijmen Joll. Ook Aerjan Dammesz huurde een kelder onder het stadhuis.

Hiervoor werd een galerij aan de oostzijde van de binnenplaats dichtgemaakt.

In de tweede helft van de zeventiende eeuw nam de vraag naar opslagruimte af en stonden geregeld kelders leeg.

Als gevolg hiervan kreeg een aantal kelders een andere bestemming. Zo was in 1691 de kelder met nummer 13 in gebruik als onderkomen voor de bierdragers. Drie andere kelders dienden in hetzelfde jaar als wachtruimte voor de schutters van de stad.

Vijf bierbrouwerijen in Medemblick

Veel bier dat in Medemblick werd verhandeld en gedronken, was in Haarlem of Delft gebrouwen. Maar in Medemblick waren ook enkele commerciële bierbrouwerijen gevestigd. In 1630 waren er vijf, alle gelegen in het oostelijke stadsdeel. Zowel aan de Oude Haven als aan de Oosterhaven stonden twee brouwerijen.

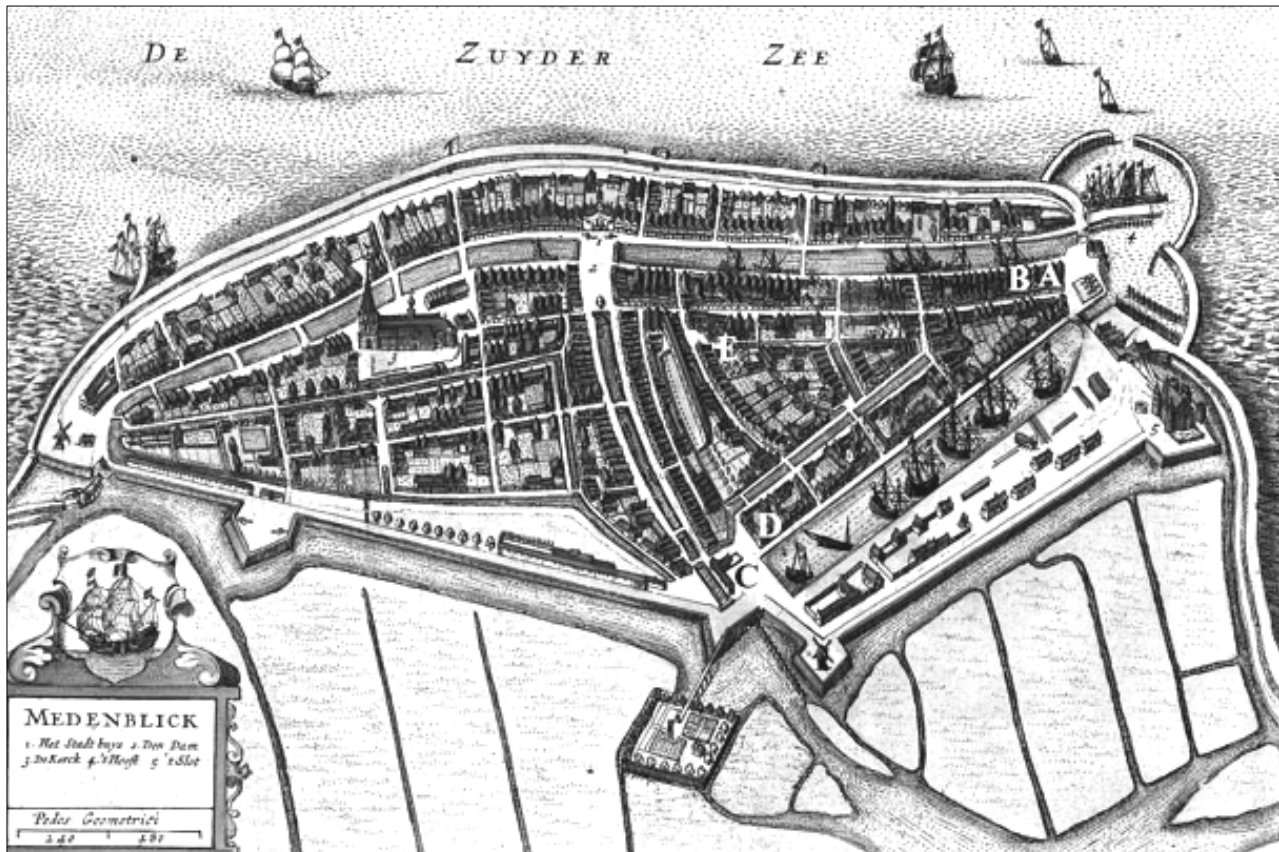
De vijfde bierbrouwerij lag tussen het Koningshof en de Bangert. In volgende hoofdstukken worden deze brouwerijen nader beschreven.

Hoewel van slechts één brouwerij een exact stichtingsjaar bekend is (1590), is het aannemelijk dat de meeste bierbrouwerijen in de periode 1560-1600 zijn opgericht. De opkomst van de bierbrouwerijen in Medemblick hing samen met een sterke groei van de bevolking en de scheepvaartactiviteiten in diezelfde periode. Bovendien stakte de aanvoer van importbier als gevolg van oorlogshandelingen met als dieptepunt het beleg van Haarlem door de Spanjaarden in 1572-1573.

Wij willen Haarlemmer bier!

De Medemblicker brouwerijen kenden verschillende afzetmarkten. Een deel van het in Medemblick geproduceerde bier werd aan handelaren en consumenten in de stad verkocht. Daarnaast verliet een deel van de bierproductie de stadspoorten om in de omliggende dorpen te worden genuttigd. De derde afzetmarkt vormden de reders, schippers en kapiteins die het Medemblicker bier voor consumptie aan boord kochten.

Dat de Medemblicker bierbrouwers concurrentie ondervonden van het kwaliteitsbier uit Haarlem en Delft is niet verrassend.

Locaties van de vijf bierbrouwerijen in Medemblick rond 1625. A=Brouwerij van Dirk Reijnersz, B= Brouwerij van Cornelis Joosten, C= Brouwerij het Anker, D= Brouwerij de Roos en E= Theunis Claas Mans brouwerij.

De oprichting van brouwerijen in de tweede helft van de zestiende eeuw wil niet zeggen dat voor die tijd geen bier in Medemblick werd gebrouwen.

Zeker is dat het kasteel al een brouwplaats was. Uit een inventarisatie van de inboedel, gedaan in het jaar 1554, blijkt dat het kasteel over een eigen brouwerij beschikte. Onder één van de torens bevond zich een brouwketel, een koelvat, twee brouwkuipen, drie roerstokken en een aantal oude watergoten. Daarnaast was er in het kasteel een bierkelder met stellingen. De brouwerij stond ten dienste van de bewoners en verdedigers van het huis. In de middeleeuwen zal ook op andere locaties in Medemblick bier zijn gebrouwen. Maar hier zal slechts op kleine schaal zijn gebrouwen.

Zelfs hun eigen stadsbestuur schroomde niet om 'buitengebrouwen' bier te nuttigen.

Naar goed gebruik leverden bierstekers één of meerdere tonnen Haarlemmer of Delfts bier in verband met de jaarlijkse aanstelling van nieuwe magistraten en burgemeesters. Dit gebeurde ook wel bij andere, niet alledaagse, gebeurtenissen. Zo haalde men in 1591 bij biersteker Jan Florisz een ton bier, die bij de ontmanteling en (gedeeltelijke) sloop van het kasteel werd leeggedronken. Voor de arbeiders in en rond de stadstimmerschuur werd in de regel wel Medemblicker bier ingekocht.

In economisch zwaardere tijden verwachtten de Medemblicker bierbrouwers steun van hun stadsbestuur.

In een ongedateerde brief, vermoedelijk uit circa 1625, verzocht een aantal brouwers meer bier aan publieke instellingen, oorlogsschepen en Westindiëvaarders te mogen leveren. De brouwers bereedeneerden dat zij in de vorm van allerlei belastingen een financiële bijdrage aan diezelfde publieke instellingen leverden. Zij wilden graag iets van deze lasten terugzien.

Een poging om de bewoners van het provenhuis, een instelling waar ouderen zich konden inkopen, aan het Medemblicker bier te krijgen was tot mislukken gedoemd. De voogden van het provenhuis hadden zich voorgenomen een hoeveelheid Medemblicker bier voor een aankomend winterseizoen in te kopen. Toen de bewoners hiervan lucht kregen protesteerden zij direct bij de burgemeesters en vroedschappen. De proveniers was namelijk beloofd dat zij als dagelijkse drank 'goet Haerlemer croonsbier' zouden krijgen, zowel 'door den dach' als bij de maaltijd!

De brouwerij van Dirk Reijnersz

Aan de zuidzijde van de Oude Haven, tussen de Wijdesteeg en het Havenhoofd, waren in de zeventiende eeuw twee bierbrouwerijen gevestigd.

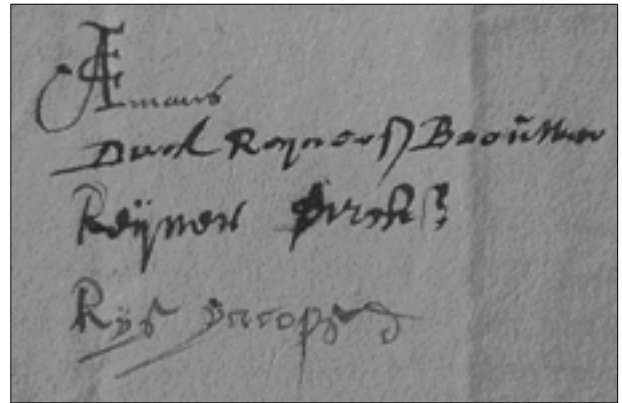

De zuidzijde van de Oude Haven nabij het Hoofd. In de zeventiende eeuw stonden hier de bierbrouwerijen van Dirk Reijnersz en Cornelis Joosten.

De meest oostelijk gelegen brouwerij stond op de hoek bij het Hoofd en was aan het einde van de zestiende eeuw eigendom van secretaris Frans Pietersz.

In het huis bij de brouwerij woonde aanvankelijk de secretaris zelf. Maar in 1606, toen Frans Pietersz nog wel de eigenaar was, bewoonde Dirk Reijnersz de 'huijsinge' van de brouwerij. Uiteindelijk nam Dirk Reijnersz, alias Dirk Reijnersz Brouwer, de brouwerij en alle toebehoren over.

Bij dit bezit bleef het niet. Rond 1627 werd Dirk Reijnersz Brouwer eigenaar van een tweede bierbrouwerij genaamd het *Anker*. Met twee brouwerijen was hij in de eerste helft van de zeventiende eeuw de belangrijkste bierbrouwer in Medemblick. Het zakelijke succes van Dirk Reijnersz ging samen met zijn carrière als stadsbestuurder. In 1630 werd hij tot vroedschap werd gekozen. Een jaar later was hij voor de eerste maal burgemeester van Medemblick.

De namen van vier Medemblicker brouwers. Zij schreven rond 1625 een brief aan hun stadsbestuur met het verzoek om meer bier aan publieke instellingen te mogen leveren. De bovenste handtekening is van (An)Theunis Claas Mans. De tweede is van Dirk Reijnersz Brouwer met daaronder de naam van zijn oudste zoon Reijner Dirksz. De onderste handtekening is van Rijs Jacobs. In 1627 had zij samen met Theunis Claas Mans een hoeveelheid bier aan de stad Medemblick geleverd. Vermoedelijk vormden zij een echtpaar en vertegenwoordigden ze één brouwerij. (Westfries Archief, Oud Archief Medemblick)

Dirk Reijnersz overleed in december 1646, waarna de twee bierbrouwerijen in familiebezit bleven. De brouwerij aan de Oude Haven werd door zoon Albert voortgezet, brouwerij het *Anker* kwam in handen van zijn zonen Nanning en Reijner. Ook bleef de familie Brouwer een rol in het stadsbestuur van Medemblick spelen. Op 29 december 1646 werd Reijner Dirksz 'bij verre meerderheijt' van stemmen als opvolger van zijn overleden vader gekozen.

Albert Dirksz Brouwer zwaaide lange tijd de scepter over de brouwerij aan de Oude Haven. Uit de financiële administratie van de stad Medemblick blijkt dat hij al voor juni 1651 als bierleverancier optrad. In die maand ontving Albert Dirksz Brouwer namelijk een bedrag van 90 gulden 'over de voldoeninge van eenigh geleverd bier'. Dergelijke transacties herhaalden zich tot na 1700!

Onder leiding van Albert Dirksz Brouwer is de brouwerij zeker eenmaal verbouwd en vermoedelijk ook uitgebreid. In 1663 is er sprake van een huis en brouwerij 'met het nieuw getimmerte'. Vanaf dat moment strekte de bebouwing zich uit van de Oude Haven tot aan de Oosterhaven.

Verder had de brouwer een afzonderlijke turfschuur voor de opslag van brandstof in gebruik. De schuur stond ook aan de zuidzijde van de Oude Haven, enkele percelen ten westen van de brouwerij.

In het begin van achttiende eeuw nam Dirk Brouwer, enig zoon van Albert Dirksz Brouwer, het roer over. In meerdere opzichten was hij een laatbloeiër. Dirk Brouwer was 48 jaar toen hij in 1711 met Annetje Cornelis in het huwelijk trad. Enkele jaren daarvoor was hij eigenaar van de brouwerij aan de Oude Haven geworden. Maar het huwelijk en het eigenaarschap over de brouwerij waren van korte duur. Op 1 maart 1713 was hij kinderloos overleden en werd een inventarisatie van zijn nalatenschap gedaan. In de brouwerij bevonden zich twee brouwketels, drie koelvaten, een kuip, een onderbak en allerlei vaatwerk. Ook was er nog een hoeveelheid grondstoffen in voorraad waaronder twee en een half last mout, 60 pond hop, 425 tonnen turf en een bak water om te brouwen.

De brouwerij van Cornelis Joosten

De tweede brouwerij aan de zuidzijde van de Oude Haven was van Cornelis Joosten. Deze brouwerij stond vlakbij de brouwerij van Dirk Reijnersz. Slechts één huis scheidde de twee bedrijven

Medaillon op een grafsteen in de Bonifaciuskerk. De initialen C.I.B. staan voor Cornelis Joosten Brouwer. De steen dekte ooit het graf van onder andere hun zoon Cornelis Cornelisz, die volgens de tekst op de steen in 1675 overleed.

In omvang ontliepen de twee bierbrouwerijen elkaar niet veel. Zo werd de brouwerij van Cornelis Joosten in 1630 nog getaxeerd op 140 Vlaamse ponden, 14 pond minder dan de waarde van de brouwerij van Dirk Reijnersz. Een vroege vermelding van de persoon Cornelis Joosten Brouwer dateert van 1578.

Het Medemblicker stadsbestuur accepteerde toen zijn aanbod om als fabrieksmeester op te treden. In deze functie hield hij toezicht op de bouwactiviteiten waarvan het stadsbestuur opdrachtgever was. Zeer waarschijnlijk bezat hij toen al de bierbrouwerij aan de Oude Haven. Aan het einde van de zestiende eeuw ontving hij diverse malen een som geld van de stad Medemblick in verband met de levering van bier. In 1591 betrof het een fors bedrag van ruim 152 gulden voor de levering van 82 tonnen en een half vat bier.

Cornelis Joosten overleed voor 1597, waarna zijn weduwe Pieter Everts de brouwerij voortzette. In 1606 stond zij nog te boek als eigenaar van de brouwerij maar een opvolger diende zich toen al aan. Het was zoon Joost die het bedrijf overnam. In vergelijking met zijn buurman Dirk Reijnersz Brouwer heeft Joost Cornelisz relatief kort de brouwerij bestierd. Hij overleed al voor 1628, waarna de geschiedenis zich herhaalde. Eerst nam Riis Cornelis, de weduwe van Joost Cornelisz, het bedrijf over. Zij werd op haar beurt door zoon Cornelis Joosten opgevolgd.

In de tweede helft van de zeventiende eeuw ging het met de brouwerij bergafwaarts. Cornelis Cornelisz, de vierde generatie, leverde in de periode 1668-1673 nog bier aan de stad. Daarna werd het stil rondom de tweede brouwerij aan Oude Haven. Vermoedelijk is Cornelis Cornelisz jong overleden. In de Bonifaciuskerk ligt een grafsteen met zijn naam en de datum 22 april 1675. De initialen C.I.B. op de steen verwijzen naar Cornelis Joosten Brouwer, zijn vader. Een bewijs dat de brouwerij van Cornelis Joosten in de achttiende eeuw nog in bedrijf was is niet gevonden.

Brouwerij het Anker

Op de hoek van de Kaasmarkt en de Oosterhaven, waar nu restaurant het *Wapen van Medemblick* te vinden is, stond vroeger bierbrouwerij het *Anker*. Rond 1600 werd deze locatie als het Zuideinde aangeduid.

De geschiedenis van het *Anker* vangt aan in 1590, het jaar waarin de burgemeesters van Medemblick een erf aan het Zuideinde aan Pieter Eriksz verkochten. Aan de transactie waren meerdere voorwaarden verbonden. De belangrijkste was dat de koper binnen een jaar een brouwerij op het erf diende te zetten. Verder moest de zuidgevel van de nieuwe brouwerij van steen worden opgetrokken, een maatregel ter voorkoming van brand.

Het Wapen van Medemblick rond 1915. Voorheen stond op deze locatie brouwerij het Anker.

Pieter Eriksz ging met de aankoop een jaarlijkse financiële verplichting van 42 gulden aan. Dit bedrag, dat hij in 1592 voor de eerste keer voldeed, werd als erfpacht aan de stad afgedragen. De grond ten oosten van de brouwerij was aanvankelijk onbebouwd. In 1598 had Pieter Eriksz hierop een keuken gezet.

Maar het stadsbestuur kon zich in deze uitbreiding niet vinden want het erf, waarop de keuken was gebouwd, behoorde de stad toe. Pieter Eriksz werd voor de keuze gesteld om ook dit stuk grond van de stad kopen of te pachten. Indien hij zou weigeren moest de keuken worden afgebroken.

Pieter Eriksz overleed tussen 1609 en 1612, waarna zijn weduwe Gees Jans de brouwerij overnam. Onder haar leiding draaide de brouwerij goed want in de jaren 1615-1625 leverde Gees Jans aanzienlijk meer bier aan de stad dan de andere plaatselijke brouwers. Ook de inkoop van een grote hoeveelheid granen en mout bij een Hoornse moutmaker wijst op een behoorlijke omvang van de productie.

Rond 1627 kwam de brouwerij van Gees Jans in handen van de eerder genoemde Dirk Reijnersz Brouwer, eigenaar van de brouwerij bij het Havenhoofd. Enkele jaren na deze overdracht verviel de jaarlijkse erfpacht van 42 gulden. Daarover staat in de stadsrekening dat burgemeester Dirk Reijnersz Brouwer de hoofdsom had afgelost.

Na de dood van Dirk Reijnersz Brouwer werden zijn zonen Nanning en Reijner eigenaren van de brouwerij.

De laatstgenoemde was al sinds 1635 bij het bedrijf betrokken. Waarschijnlijk was Reijner, kort na de overname van brouwerij het *Anker*, door zijn vader als eerste man van diezelfde brouwerij aangewezen. Reijner Dirksz Brouwer overleed in 1669 en werd door zijn zoon mr Nicolaas Brouwer opgevolgd.

De opvolging beperkte zich voornamelijk tot het eigenaarschap over de brouwerij want Nicolaas Brouwer was in de eerste plaats een bestuurder. Hij was in zijn leven onder andere burgemeester van Medemblick, hoofdofficier, dijkgraaf van de Vier Noorder Koggen, bestuurder van de West-Friese admiraliteit en commissaris van het loodswezen. Alleen in de periode 1670-1674, de jaren na de dood van zijn vader, hield Nicolaas Brouwer zich nog direct met het brouwbedrijf bezig. Daarna liet hij de leiding over aan Court Foustman, vermoedelijk een Duitse bierbrouwer, die in de periode 1677-1691 actief was. Na Court Foustman volgde Seger Castricum, die niet alleen de brouwerij bestierde maar ook de eigenaar ervan werd.

Voormalige brouwerij het Anker in de eerste helft van de negentiende eeuw. Rechts de Kwikkelsbrug.

Brouwerij de Roos

Nabij bierbrouwerij het *Anker* was aan de Oosterhaven nog een tweede brouwerij te vinden. Deze brouwerij, genaamd de *Roos*, stond op de oosthoek van de Oosterhaven en de Roossteeg, een straatnaam die niet meer in Medemblick bestaat. Ongetwijfeld was de steeg naar de brouwerij vernoemd. Dat geldt ook voor de Roosbrug, die het (Gedempte) Achterom ter hoogte van de Tuinstraat overbrugde. Gezien de ligging van de Roosbrug en de nabijheid van bierbrouwerij het *Anker* moet brouwerij *Roos* op de hoek van de Oosterhaven en het Waaigat hebben gestaan. Blijkbaar werd de Roossteeg als een alternatieve naam voor het Waaigat gebruikt.

De brouwerij kent een relatief late ontstaansgeschiedenis. Volgens de stadsrekeningen leverde brouwer en eigenaar Saker Cornelisz Schagen in 1628 zijn eerste bier aan de stad.

De roos in het wapen van Schagen. Deze gevelsteen, waarvan de herkomst onbekend is, kan men vinden aan de Bloemgracht in Amsterdam. In de gevel van brouwerij de Roos was waarschijnlijk een vergelijkbare steen gemetseld. (Foto Pancras van der Vlist)

De oudste vermelding in de belastingregisters dateert van 1627. Dit doet vermoeden dat brouwerij de *Roos* rond het jaar 1625 is opgericht.

Brouwerij de *Roos* is onlosmakelijk met de familie Schagen verbonden. Saker Cornelisz was een zoon van burgemeester Cornelis Mathijsz Schagen, die bijna een halve eeuw zitting in het Medemblicker stadsbestuur had. Zowel vader als zoon waren als bewindhebber bij de activiteiten van de West-Indische Compagnie betrokken. De relaties met het stadsbestuur en de compagnie boden goede mogelijkheden om bier af te zetten. Een verklaring voor de naam van de brouwerij ligt voor de hand. De roos is afkomstig van het wapen van Schagen, de plaats waar de wortels van de familie liggen. Ongetwijfeld had de brouwerij een gevelsteen of uithangbord waarop de roos van Schagen was afgebeeld.

In 1644 was Saker Cornelisz Schagen nog eigenaar van brouwerij de *Roos* maar enkele jaren later had zijn weduwe Teet Saves het roer overgenomen. De weduwe leidde het bedrijf circa tien jaar en werd nog tijdens haar leven door Cornelis van der Wolf opgevolgd. De nieuwe eigenaar had het brouwerschap aan zijn huwelijk met Lijsbetje Schagen in 1665 te danken.

Aan het einde van de zeventiende eeuw, toen Cornelis van der Wolf al was overleden, stond Simon Schagen te boek als eigenaar van brouwerij de *Roos*. Hij was een zoon van de eerste eigenaar Saker Cornelisz Schagen.

Theunis Claas Mans brouwerij

Van de vijf bierbrouwerijen, die in Medemblick waren gevestigd, behoorde de brouwerij van Theunis Claas Mans tot de kleinste. In 1630 werd het bedrijf getaxeerd op 80 Vlaamse ponden.

De bierbrouwerij was aan het einde van zestiende eeuw al in bedrijf en lag achter de Oude Haven, tussen de Bangert en het Koningshof.

De brouwering bracht Theunis Claas Mans geen rijkdom. Naar eigen zeggen waren in 1616 zijn financiële middelen zodanig verzwakt dat hij naar andere bronnen van inkomsten moest uitzien.

In een verzoekschrift aan het stadsbestuur, om als makelaar te mogen worden aangesteld, verklaarde hij bier aan schepen van verschillende stadsgenoten te hebben geleverd. Maar deze leveringen hadden *'tot zijnen grooten verdriet veel schaede in plaetse van winninge'* opgeleverd. Burgemeesters en vroedschappen stemden met het verzoek van Theunis Claas Mans in. De brouwer mocht het beroep van makelaar uitoefenen. Het stadsbestuur stelde als voorwaarde dat hij zich met het salaris van makelaars in naburige steden tevreden moest stellen. Naast zijn aanstelling als makelaar volgde in 1619 nog een benoeming als stadsbode.

Dat de brouwerij onvoldoende inkomsten opleverde en weinig toekomst bood voor zijn nakomelingen bracht Theunis Claas Mans mogelijk ertoe om in een molen te investeren. Samen met zijn zoon Jacob Theunisz kreeg hij in 1623 een octrooi van 12 jaar om een volmolen op te richten en te exploiteren. In een volmolen werd geweven wollen stof gekneed waardoor de stof een dichtere structuur kreeg.

De burgemeesters en vroedschappen van Medemblick steunden het initiatief met een geldlening van 200 gulden. De ondernemers zetten vermoedelijk geen nieuwe molen neer maar verbouwde een bestaande houtzaagmolen, die al in het bezit van zoon Jacob was. De molen stond buiten de stadswal in de zuidwesthoek van Medemblick. In tussen bleef de brouwerij in bedrijf.

In 1626 betaalde het stadsbestuur een rekening van Theunis Claas Mans voor de levering van 23 halve vaten bier. En ook een jaar later vond een betaling door de stad plaats.

Theunis Claas Mans overleed rond 1629. Na zijn dood bleven de weduwe en haar inwonende kinderen in hun huisje bij de brouwerij wonen.

De brouwerij zelf werd verkocht, waarna de nieuwe eigenaar deze als woning in gebruik nam. In januari 1630 betaalde de stad aan de erven nog een openstaande rekening van bijna 112 gulden voor geleverd bier en het zagen van hout. Hoewel er geen aanwijzingen zijn gevonden dat na 1630 nog bier achter de Oude Haven werd gebrouwen, leefde de naam Theunis Claas Mans lange tijd voort. In 1681, ruim 50 jaar na het overlijden van de brouwer, was zijn naam nog altijd aan de voormalige brouwerij verbonden.

Drie Medemblicker brouwerijen in de achttiende eeuw

Rond 1700 zag de toekomst er voor veel bierbrouwerijen niet rooskleurig uit. Niet alleen in Medemblick maar in de gehele provincie Holland hadden brouwerijen het moeilijk door de hoge belastingen op granen en brandstoffen. Ook de toenemende populariteit van uitheemse bieren en vooral koffie en thee werd door de Hollandse brouwers gevoeld. In het laatste decennium van de zeventiende eeuw had tweederde van alle brouwerijen in Holland de deuren moeten sluiten.

Voor de brouwers in Medemblick was de situatie nog minder rooskleurig. Want de scheepvaart, van oudsher een belangrijke afzetmarkt voor de Medemblicker brouwers, had sterk aan belang ingeboet. Het mag daarom een wonder heten dat van de vijf brouwerijen uit 1630 er in 1750 nog drie in bedrijf waren. Dit waren het *Anker*, de *Roos* en de *A*, de brouwerij aan de Oude Haven die eerder aan de familie Brouwer had toebehoord.

Brouwerij het *Anker* was in 1712 eigendom van Trijntje Roosterman, weduwe van Seger Casticum. Bij testament legateerde zij dit bezit aan Trijntje Olij, een dochter uit een eerder huwelijk. Maar ruim tien jaar later hadden de oude eigenaren het veld geruimd voor het echtpaar Pieter Vos en Geertje de Zee dat ook het huis bij de brouwerij bewoonde. In 1749 was het eigendom van brouwerij het *Anker* maar liefst over drie partijen verdeeld, een situatie die volgde op het overlijden van Pieter Vos in 1741.

Cornelis van Pomeran was voor de helft eigenaar, Jan Spanjaard voor een vierde deel en de minderjarige nagelaten kinderen van Jan Vos eveneens voor een vierde deel. De nering in de brouwerij werd tot 1749 nog door de weduwe Geertje de Zee uitgeoefend.

Zo leverde zij in 1746 en 1747 voor bijna 182 gulden aan bier aan de West-Friese admiraliteit, die in deze periode een oorlogsschip in de haven van Medemblick opkalefaterde. In 1749 overleed ook Geertje de Zee en was het onzeker wie haar als brouwer zou opvolgen.

(Uyt ter Hand te Koop)

een

HUY S,

Tot

MEDEMBLIK,

Men Presenteert (Uyt ter Hand)
te Verkoopen.

Een Welvoorttinnert HUY S,
Erf/ en Goud/ en een PAK-HUYS daar Annex/ beneffens een SCHUUR daar Agter/ (alles te zamen in een Koop.) staande op de Hoek van de Oude-Haven by het Hooft binnen Medemblick, zynde voorzien met 8 Kamers, (zoo boven als beneden Vertrekken) beneffens 8 Zolders, (zoo Vlieringen als Zolders) 3 Regenwaters-Bakken, 2 Pompen, 1 Grootte Kelder, zynde mede de SCHUUR voorzien van 1 Koperen-Ketel, staande in Steen vast gemesselt en een groot Erf daar agter; waar op in het midden Een mooy Priëel van Latwerk staat/ en 't bobengenoemde HUY S heeft mede een fray gezigt in Zee, belend ten Zuiden de Wed: Jacob Hogendyk, en ten Noorden de Oude-Haven.

Iemand genegen zynde het zelve
te Koopen addresseren zig aan Hendrik Kaffing, Woonende in 't Doornoemde HUY S. Zeg het voort.

Te MEDEMBLIK,

Gedrukt by JAN GORTER, Boekdrukker en Verkooper
op de Nieuweftraat.

*Verkoopbiljet van een huis op de Oude Haven. Uit de beschrijving kan worden opgemaakt dat het om de voormalige bierbrouwerij de A gaat.
(Westfries Archief, Oud Archief Medemblick)*

Brouwerij de *Roos* was in het begin van de achttiende eeuw in handen van Claas Maars. Hij was getrouwd met Trijntje Schagen, een dochter van Simon Schagen en kleindochter van Saker Cornelisz Schagen.

De relatie tussen brouwerij de *Roos* en de familie Schagen bestond ook na 1700 nog! Een zoon van het echtpaar Maars-Schagen, genaamd Johannes Maars, was bij de bedrijfsvoering betrokken.

Diverse betalingen in verband met bierleveranties werden aan hem voldaan. Hoe nauw de verschillende brouwerfamilies met elkaar waren verbonden mag blijken uit het huwelijk tussen Johannes Maars en Anna Brouwer.

Haar vader was mr Nicolaas Brouwer, in de zeventiende eeuw eigenaar van bierbrouwerij het *Anker*. Anna Brouwer overleefde haar man Johannes en kreeg op 14 april 1764 een laatste rustplaats in de Grote Kerk van Medemblick. Zij overleefde ook de brouwerij, want deze was in 1759 al niet meer in bedrijf. De laatste eigenaar van de *Roos* was Cornelis van Pomeran, die ook de helft van brouwerij het *Anker* bezat.

Bierbrouwerij de *A* was in het tweede kwart van de achttiende eeuw eigendom van Jan Castricum, vermoedelijk een zoon van Seger Castricum.

Bij de verwerving van de brouwerij zal Trijntje Roosterman een rol hebben gespeeld. Zij was in 1712 namelijk niet alleen eigenaar van het *Anker* maar ook een erfgenaam van Dirk Brouwer. Naast Jan Castricum is de naam van Philips ten Kate aan brouwerij de *A* verbonden. In 1749 zou hij zowel eigenaar als brouwer van de *A* zijn.

Plaats	Naam brouwerij	Eigenaar	Lasten mout
Alkmaar	<i>Zwaart</i>	Van Nieveld	211
Alkmaar	<i>Fortuijn</i>	De Groot	102
Enkhuizen	<i>Gekroonde Star</i>	Blok	24 (incl. de Fles)
Enkhuizen	<i>Fles</i>	Blok	
Hoorn	<i>Wapen van West-Friesland</i>	Boon	91
Medemblick	<i>Gekroonde Anker</i>	Smit	20
Purmerend	<i>Spaad</i>	Lugtig	45

Brouwerijen in de steden van het Hollands Noorderkwartier in 1786 en de lasten mout die voor de bierproductie zijn verwerkt.

Dit is echter in tegenspraak met gegevens uit de belastingregisters. Zeker is dat Philips ten Kate als brouwer in de *A* actief is geweest. In de veertiger jaren leverde hij geregeld bier aan de stad. In 1758 was het doek voor de brouwerij aan de Oude Haven gevallen.

De laatste Medemblicker bierbrouwerij

Vanaf 1760 was nog maar één bierbrouwerij in Medemblick te vinden: brouwerij het *Anker*, ook wel het *Gekroonde Anker* genoemd. Als opvolger van Geertje de Zee had zich Claas Smit aangediend.

Namens de verschillende eigenaren van de brouwerij ontving hij in 1752 een som geld van de stad Medemblick wegens geleverde bieren, inclusief betaalde impost.

De daaropvolgende jaren raakte het eigendom over de brouwerij verder versnipperd. Was in 1749 nog sprake van porties van één vierde, rond 1770 bezat mede-eigenaar Claas Oostwouder een zevende deel van brouwerij het *Anker*. Aan de versnippering kwam in 1795 een einde toen Pieter Spaander en Claas Smit alle aandelen bemachtigden.

Dat het *Anker* een relatief kleine brouwerij was blijkt uit een opgave van de gezamenlijke brouwers van de Hollandse steden in 1786.

Toen waren in het Noorderkwartier van Holland nog zeven brouwerijen in bedrijf: twee in Alkmaar, twee in Enkhuizen, één in Hoorn, één in Purmerend en het *Anker* in Medemblick. In de Medemblicker brouwerij was 20 lasten mout voor de bierproductie gebruikt.

Datum	Koper(s)	Verkoper(s)	Bedrag	Aandeel
24-07-1795	Pieter Spaander Claas Smit	Erven Geertruijd Oostwouder	382	9/14
30-04-1800	Jan Niehof E. Knaven Jan Vos	Erven Pieter Spaander Erven Claas Smit	1800	1/1
22-07-1800	Jan Niehof E. Knaven	Jan Vos	780	1/3
10-04-1802	Jacobus van Exter	Jan Niehof E. Knaven	2300	1/1
23-09-1805	Allard Merens	Jacobus van Exter	3300	1/1

Overzicht van eigendomsoverdrachten van brouwerij het Anker in de periode 1795-1805. Het bedrag is de koopsom afgerond in guldens. Het gereedschap en het vaatwerk vielen buiten de koopsom, en werden afzonderlijk afgerekend. De prijs hiervan benaderde of oversteeg zelfs de aankoop prijs van de brouwerij.

Op de twee bierbrouwerijen uit Enkhuizen na, die gezamenlijk 24 lasten mout hadden verwerkt, kende de brouwerij in Medemblick de kleinste productie.

Net als in de zeventiende eeuw waren aan het einde van de achttiende eeuw de lokale bevolking en de scheepvaart de belangrijkste afnemers van het Medemblicker bier. De oogsttijd en de uitvoering van dijk- en slootwerken in de omgeving zorgden voor extra bieromzet.

Toen in 1788 het weer tijdens de oogsttijd aan de koele kant was, had dit negatieve gevolgen voor de omzet van binnengebrouwen bier.

De Vierde Engelse oorlog (1780-1784) had aanvankelijk een positief effect op de afname van Medemblicker bier. In de stad werd een aantal nieuwe oorlogsschepen gebouwd en er werden ook enkele schepen uitgerust. Maar deze opleving was van korte duur. Al in 1782 werd gemeld dat ten opzichte van het voorgaande jaar minder bier aan 's landschepen was geleverd.

Tussen 1795 en 1805 ging bierbrouwerij het *Anker* een aantal keer in andere handen over. Uiteindelijk werd in 1805 Allard Merens uit Hoorn eigenaar van de brouwerij. Hij kocht het *Anker*, met de bijbehorende 'woonhuijsen, pakhuijsen, turfschuuren en verdere getimmertens' voor een bedrag van 3300 gulden. Het vaste gereedschap, zoals de ketel, pompen, koelbakken etc., zat bij de prijs inbegrepen. Roerende zaken waaronder het vaatwerk en koperen emmers vielen buiten de koop. Dat gold ook voor een waterwagen, een transportmiddel voor het zo belangrijke bestanddeel van bier.

Brouwerij het Anker en de familie Merens

De aankoop van brouwerij het *Anker* door Allard Merens stond niet op zich.

Zeven jaar eerder, in 1798, had hij voor een bedrag van 19.500 gulden drie brouwerijen in zijn woonplaats Hoorn gekocht. Slechts één van deze brouwerijen, het *Wapen van West-Friesland*, was op dat moment nog als zodanig in gebruik. De tweede brouwerij diende als mouterij, de derde diende louter als opslagruimte.

Het is niet bekend met welke intentie Allard Merens brouwerij het *Anker* kocht. Wilde hij de brouwerij ontmantelen en deze uitsluitend als steunpunt voor de afzet van Hoorns bier gebruiken? Of was het de bedoeling dat het *Anker* als een tweede brouwerij, naast het *Wapen van West-Friesland*, in stand zou worden gehouden?

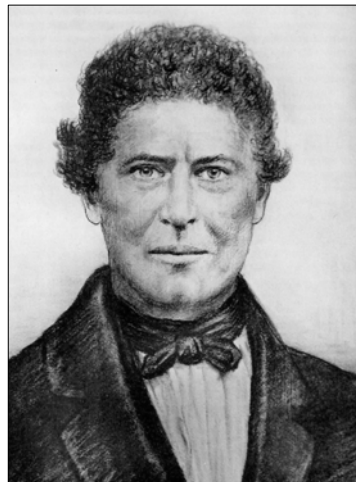
In 1811 deed Allard Merens een opgaaft van de toestand waarin zijn brouwerij in Medemblick verkeerde. Volgens de Hoornse eigenaar was de brouwerij 'op zeer verre na in een doorwerkende staat'.

De verminderde bierleverantie aan de marine en de algehele stilstand van de scheepvaart deden volgens de brouwer de bierafzet geen goed.

Mogelijkheden om de toestand van de brouwerij te verbeteren zag Allard Merens wel.

Daarvoor zouden naar zijn mening diverse belastingen moeten worden verlaagd of afgeschaft, zoals de belasting op brandstoffen en de belastingen die schippers op de Zuiderzee betaalden. De laatstgenoemde belastingen maakten de aanvoer van het benodigde water kostbaar. Ook de prijzen van gerst en hop waren in 1811 hoog en maakten het bier voor consumptie duur. Allard Merens meende dat een open invoer van gerst uit Brabant zou helpen om de prijzen van de dure grondstoffen te matigen. Uiteraard zouden deze maatregelen niet alleen zijn brouwering in Medemblick ten goede komen.

Ook brouwerij het *Wapen van West-Friesland* in Hoorn zou van deze voorgestelde maatregelen profiteren. Of brouwerij het *Anker* de Franse tijd heeft overleefd is onduidelijk.

Portret van Allard Merens 1771-1851. Hij kocht in 1805 brouwerij het Anker.

Een veeg teken is de bierleverantie vanuit Hoorn aan brouwerij het *Anker* te Medemblick in 1813. Blijkbaar lag toen de bierproductie in Medemblick stil of was deze te gering om aan de lokale vraag te voldoen. Zeker is dat in 1832 brouwerij het *Anker* niet meer in bedrijf was. Het bezit van Allard Merens aan de Oosterhaven werd toen beschreven als een huis en een pakhuis. In 1833 werd een deel van de bedrijfsruimte verkocht.

Allard Merens overleed op 1 november 1851, waarna de voormalige brouwerij aan zijn zoon Christiaan Jacob Merens werd toegewezen. Christiaan Jacob Merens was notaris in Medemblick en diende als assistent brandmeester van de oosterspuut. Erg lang heeft hij de erfenis niet in bezit gehad. Twee jaar na de toewijzing verkocht hij de voormalige brouwerij en bijbehorende woon- en pakhuizen aan Neeltje de Boer Witlok. Op 15 juli 1854 werd assistent brandmeester Merens eervol ontslag verleend en vertrok hij naar Haarlem om daar zijn notarispraktijk voort te zetten.

Bierbrouwerij het *Wapen van West-Friesland* in Hoorn werd na de dood van Allard Merens door zijn dochter Cornelia overgenomen. In 1876 viel ook het doek voor deze laatste bierbrouwerij in West-Friesland.

Verdwenen sporen

Spoedig nadat de familie Merens van het *Anker* afstand had gedaan werd de voormalige brouwerij gesloopt. In 1854 verrees op dezelfde locatie een nieuw huis met stal, dat als logement dienst ging doen. Tot op de dag van vandaag staat dit logement bekend als het *Wapen van Medemblick*. Mogelijk bevinden zich nog sporen van brouwerij het *Anker* ondergronds, want in 1934 was nog een grote waterbak in de garage van R. Boekel aanwezig. Deze zou in verbinding hebben gestaan met soortgelijke bakken op het terrein van het hotel. Een andere grote waterbak was in het begin van de negentiende eeuw nog te vinden op een perceel nabij het Havenhoofd, tussen de Oosterhaven en de Oude Haven.

Garage Boekel aan het Gedempte Achterom anno 2008. Tot in de negentiende eeuw was hier de achterzijde van brouwerij het Anker zichtbaar. Mogelijk dat zich onder de garage nog een oude waterbak van de brouwerij bevindt.

Ongetwijfeld behoorde de waterbak toe aan bierbrouwerij de A. Net als bij brouwerij het *Anker* bleven de gebouwen van brouwerij de A nog geruime tijd als huis en opslagruimte in gebruik. In 1769 werd het huis te koop aangeboden waarbij het werd aangeprezen als een *'weldoortimmert huys'*, voorzien van acht kamers en acht zolders en met een *'fray gezigt in zee'*.

In de schuur achter het huis bevond zich nog een koperen ketel, *'staande in steen vast gemesselt'*. Naast drie regenwaterbakken en twee pompen was de koperen ketel nog een tastbare herinnering aan het brouwbedrijf. De voormalige brouwerij moet in de negentiende eeuw aan de slopershamer ten prooi zijn gevallen.

Van brouwerij de *Roos* zijn nog wel oude sporen zichtbaar. Op de hoek van de Oosterhaven en het Waaigat staat het pand Oosterhaven 9, bestaande uit een zeventiende eeuwse kern met een negentiende eeuwse winkelpui.

Oosterhaven 9 behoorde toe aan Saker Cornelisz Schagen, brouwer in de Roos. De brouwerij bevond zich vermoedelijk achter of naast het pand.

Vermoedelijk diende het pand als woonhuis van de brouwer, de brouwerij bevond zich erachter of ernaast. Tot in de negentiende eeuw behoorden Oosterhaven 9 en Oosterhaven 10 tot hetzelfde perceel.

De Roosbrug, gelegen achter de gelijknamige brouwerij, heeft nog tot in de twintigste eeuw bestaan. Bij het dempen van het Achterom in het oostelijke stadsdeel verdween de brug en daarmee ook een spoor van de brouwering in Medemblick.

Peter Swart
Hoorn, juli 2008

Geraadpleegde bronnen

J. Belonje, *Het Wolvehuis te Zandwerven. Een Westfrieze boerderij met betrekkingen tot de stad Medemblick*, Arnhem, 1984.

P. C. Bloys van Treslong Prins en J. Belonje, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Holland, deel IV*, Utrecht, 1930.

C. Boschma-Aarnoudse, *Edam, behouden stad. Houten en stenen huizen 1500-1800*, Utrecht, 2008.

S. Groenveld, *Haarlemse glasraamschenkingen. Stedelof tussen dominee, regent en koopman*, Gouda, 1996.

F. E. Hellendoorn en J. G. Vermeulen, *Provinciale monumenten Medemblick*, Haarlem, 1988.

P. W. de Lange, 'Medemblicker magistraten, 1572-1699', *Gens Nostra, jaargang 16*, Amsterdam, 1961, 59-67.

Allard Merens, *De geschiedenis van een Westfrieze regentenfamilie*, Den Haag, 1957.

Femke Uiterwijk, 'Over bierbrouwerijen in Hoorn', *Oud Hoorn*, 1983/3, Hoorn, 1983, 67-70.

P. J. de Vries, 'Bier en bierbrouwerijen in Enkhuizen', *Steevast*, Enkhuizen, 1988, 4-23.

Nationaal Archief, Den Haag:
Archief Generaliteitsrekenkamer 787.

Noord-Hollands Archief, Haarlem:
Archief familie Merens 1 en 108.
Losse aanwinsten 1395.

Regionaal Historisch Centrum Delft:
Archief van het brouwersgilde 3 en 24.

Westfries Archief, Hoorn:
Doo-, Trouw- en Begraafboeken Medemblick 1.
Oud Archief Medemblick, diverse inventarisnummers.
Oud Rechterlijk Archief Medemblick 5338.
Notarieel Archief Medemblick, diverse inventarisnummers.
Gemeentebestuur Medemblick, diverse inventarisnummers.

Een uitgebreid notenapparaat kan worden geraadpleegd in de bibliotheek van de Oudheidkundige Vereniging Medemblick.

De eerste nieuwbouwwijk van Medemblick

Enkele oude ansichtkaarten van het "Plan West" gaven de aanleiding om iets te schrijven over deze wijk. Ik was 5 jaar oud, toen ik achter op de fiets van mijn vader vanuit Twisk naar Medemblick ging. Mijn oom was er ook bij. De bedoeling was om te kijken naar de sluis die daar werd gebouwd. Ik weet het nog zo goed, eerst door het dorp Opperdoes, dan over een smal pad langs de spoorlijn en over een hoog bruggetje (Jeneverbrug). Daar was de bouwput van de Overlekersluis aan de Westerdijk.

Ik zag daar hoge bergen zand en klei, heipalen en kleine wagentjes op rails en een onnoemelijk diepe put. Wel angstig voor een klein meisje, goed stevig vaders hand vasthouden. De diepe put moest een sluis worden, vertelde mijn vader. "De Overlekersluis" werd gebouwd, bestemd voor het scheepvaartverkeer van en naar de nieuwe Wieringermeerpolder in wording het zou een drukte van belang worden in het kleine Medemblick.

Maar de kennis van dijkenbouw en uitvoering hiervan was toen nog niet genoeg gevorderd. Sindsdien maakten verschillende bouwkundigen plannen tot drooglegging van de Zuiderzee. In 1886 werd de Zuiderzeevereniging opgericht om onderzoek te doen of de afsluiting van de Zuiderzee haalbaar zou zijn.

Uiteindelijk kwam onder leiding van ingenieur Cornelis Lely een onderzoek om technische gegevens te verzamelen (acht nota's 1887/1892). Het resultaat was dat de bodem geschikt was voor landbouw, waarna een staatscommissie adviseerde dit plan uit te voeren.

Het duurde nog tot de watersnood van 1916 voordat de Wet tot afsluiting van de Zuiderzee in de Tweede Kamer werd aangenomen! De kosten kwamen voor rekening van de staat.

In 1920 startte men met de aanleg van de (korte) afsluitdijk die het Amsteldiep afsloot.

De Overlekersluis.

De Zuiderzeewerken

Door de vele overstromingen en dijkdoorbraken was er al in 1667 een plan van de bouwkundige Hendrik Stevin om de Zuiderzee af te sluiten.

Deze eerste fase werd gevolgd door de aanleg van de eigenlijke afsluitdijk tussen het eiland Wieringen en de kust van Friesland. De verantwoording voor het waterbouwkundige werk en de invulling van het nieuwe land was voor de Dienst der Zuiderzeewerken en de Rijksdienst voor IJsselmeerpolders.

Er werd bij Andijk een proefpolder aangelegd, die in 1927 werd voltooid.

Het Plan West

Het Plan West kwam in ontwikkeling toen in het jaar 1927 de Maatschappij tot Uitvoering van de Zuiderzeewerken (M.U.Z.) werd opgericht tot drooglegging van de Zuiderzee. Op het eiland Wieringen in Den Oever was het hoofdkantoor van deze "Mij". Ambtenaren en arbeiders kwamen met velen. Medemblick, Aartswoud, Kolhorn en andere randgemeenten kregen er nieuwe inwoners bij.

De kinderen van deze gezinnen voelden zich al gauw thuis op hun nieuwe school. Medemblick kreeg door deze aanwas de kans tot uitbreiding van de stad. Het kleine stadje werd ongewoon druk, de binnenstad was volgebouwd en de westzijde bood kans op uitbreiding, nieuwe woningen en tijdelijke noodwoningen aan de dijk.

Het oorspronkelijke wandelpad "het Groene Singeltje", vanaf het Keern naar de Westerdijk, kwam te vervallen. Op dit vrijgekomen terrein werden de Meerlaan, de Burgemeester Schoutsenstraat en de v.m. C-straat aangelegd en bebouwd. Vanaf de sluis aan de Westerdijk zag je verderop het veilingterrein aan het spoorlijntje, de houten gebouwen van de tuinbouwvereniging "De Eendracht" en van R.K. marktvereniging "St. Jozef". Dagelijks werd er geveild. Vanaf het vaarwater werden de landbouwproducten van het veilingterrein overgeladen in spoorwagons voor verder vervoer.

Over de brug van de Meerlaan was rechts de groenten- en fruithandel van de fam. Brakeboer.

Veiling "De Eendracht" ± 1920.

Wat verderop in de Uiverstraat, verscholen achter de veilinggebouwen, een woonhuis-boerderij, 1928 staat er in de gevel, een koffiehuis en héél in de verte over het kanaal "Zeldenrust", een boerderij verscholen achter de spoordijk. Het was in de zomer van 1945 dat ik in Medemblick kwam wonen en mijn indruk van toen probeer weer te geven over het wel en wee van het Plan West.

De Meerlaan was, op een klein gedeelte na, bebouwd tot aan de sluis aan de Westerhaven. De Burgemeester Schoutsenstraat, waar op de hoek, zo weet ik ter herinneren, de kruidenierszaak van P.J. Koomen was gevestigd. Nadat dhr. Koomen de kruidenierswinkel had gesloten, kwam in het pand de horlogemakersvakschool.

Westerhavensluis.

Jongens en meisjes kregen daar een gedegen opleiding. Later werd de school naar Hoorn verplaatst. De fam. Visser kwam in het jaar 1949 in het pand wonen. Dhr. Visser, wel bekend onder de Medemblickers, was handelaar in peulvruchten en zaden. Zijn bedrijf was gevestigd aan de Oosterhaven.

Terug naar de Burgemeester Schoutsenstraat, achter langs het vaarwater van 't Steg, waar indertijd de tuinders hun producten per schuit vervoerden naar de veiling vervoerden.

Hotel West op de hoek Meerlaan-Kanaalstraat. In de Kanaalstraat stonden enkele mooie woonhuizen en ook de grote schuur met het hoge dak van de fa. Koorn en De Jong (aannemers). Dan het bedrijventerrein van de fa. Heerdt in bouwmaterialen en als laatste het woonhuis van de fam. B. Krijnsen, die daar ook een brandstoffenhandel uitoefende. Verder was het nog een braakliggend terrein. De C-straat aansluitend op de Uiverstraat was bebouwd met kleine woningen, gebouwd eind twintiger jaren.

In de twintiger jaren, toen de stad betrokken raakte bij de Zuiderzeewerken, werd Medemblick een thuishaven voor het varende materieel voor de arbeiders op het werkeiland de "Oude Zeug" en voor vele anderen, die zich hier tijdelijk of blijvend vestigden.

Vaarwater 't Steg tussen Burg. Schoutsenstraat en Turfhoek.

Onder deze mensen waren velen van christelijk-gereformeerde huize. Voor ontspanning was men aangewezen op onder andere cafés. De gereformeerde kerk zag hierin een taak voor opvang van deze mensen. De kerk had in de binnenstad een klein onderkomen voor vergaderingen en jeugdbijeenkomsten.

Plannen voor een nieuw kerkgebouw bestonden al, want het oude kerkje aan de Nieuwstraat werd te klein. Hiervoor was genoeg grond in de nieuwe wijk beschikbaar. Maar eerst werd een plan voor een nieuw ontmoetingscentrum aanvaard. De officiële opening van "Ons Huis" was op 19 oktober 1929. Er werd veel gebruik van gemaakt, de bezoekers kregen gelegenheid om brieven te schrijven, te lezen, te schaken of te dammen enz. Toen de werkzaamheden in de polder afliepen, verhuisde het varend materieel naar het volgende project: de N.O.-polder. "Ons Huis" werd overgedragen aan de Gereformeerde Kerk.

In 1939 werd Medemblick een garnizoensstad en de mannen, die hier ingekwartierd waren, werden in de gemeenschap opgenomen. Een burgercomité zorgde voor de nodige ontspanning. "Ons Huis" werd toen tijdelijk een Christelijk Militair Tehuis.

In het voorjaar van 1937 kwamen de plannen tot bouw van de Gereformeerde Kerk weer ter sprake. Het was januari 1939, toen architect Kraan uit Oegstgeest zijn bouwplan presenteerde en toelichtte.

Het plan werd door de gemeente aanvaard, waarna de aanbesteding kon plaatsvinden.

Zes Medemblicker aannemers schreven hierop in en op 17 juni 1939 mocht de fa. Koorn en De Jong, als laagste inschrijver, gaan bouwen. De lidmaten richtten het grondwerk en in de eerste week van augustus 1939 metselde ds. S. de Vries de eerste steen in. De bouw verliep zo voorspoedig, dat op 17 december de laatste dienst in het kerkje aan de Nieuwstraat werd gehouden. Op 28 december werd de Rehobothkerk plechtig in gebruik genomen.

Eind jaren negentig zijn de Gereformeerde en Hervormde gemeente samen gaan kerken in de oude Bonifaciuskerk. Het was een lange weg om tot deze samenwerking te komen, want je verkoopt niet zomaar je kerkgebouw. Tenslotte was het zover. De Rehobothkerk werd verkocht en in gebruik genomen als studio voor muziekopnames. "Ons Huis" werd ook verkocht. Het oude ontmoetingscentrum werd tot een mooi woonhuis verbouwd.

Waar indertijd rondom Medemblick een tuinbouwgebied ontstond, kwam een plan voor het oprichten van een veilingvereniging. Dit plan kreeg grote instemming van het gemeentebestuur.

Het initiatief kwam van de Nederlandsche Maatschappij van Landbouw en er werd besloten een veilingvereniging te doen verwezenlijken.

De kerk en daarnaast "Ons Huis".

In februari 1894 werd in Medemblick de vereniging "De Eendracht" opgericht. Er hadden zich toen al 560 leden gemeld.

De leden kwamen niet alleen uit Medemblick, maar ook uit de omliggende gemeenten te weten: Opperdoes, Twisk, Abbekerk, Lambertschaag, Oosten Midwoud, Wervershoof, Onderdijk en Nibbixwoud. Het jaar daarop bedroeg het ledental 660 tuinders. De omzet was niet groot, de onderhandse verkoop nam af, maar nam wel een belangrijke plaats in. In 1920 werd door een toevoeging van een nieuw artikel in de statuten besloten de invoering van "verplicht veilen"!

Met de vereniging van handelaren, "Handelsbelangen" genoemd, kwam het soms tot moeilijkheden. Zij eiste van de tuinders goed werk en wilde een beter product. Zieke aardappelen aan de afslag brengen was een slechte zaak!

Zo werd het sproeien met Bordeauxse pap verplicht gesteld. "De Eendracht" verzette, samen met andere tuinbouworganisaties, veel werk tot verbetering van de tuinbouw.

In 1907 ontstonden er moeilijkheden tussen R.K. en niet R.K.-tuinders. Het kwam tenslotte tot een scheuring en de Rooms-Katholieke tuinders besloten een nieuwe vereniging op te richten met de naam marktvereniging "St. Jozef".

Zeventig procent liep over naar de nieuwe vereniging. Het oprichten van marktvereniging "Ons Belang" te Opperdoes had het percentage protestante tuinders van 70% tot 50% doen dalen.

De beide houten veilinggebouwen lagen aan weerszijden van de brug. Veiling "St. Jozef" was gelegen aan het Steg en veilinggebouw "De Eendracht" aan de Veilingsloot.

In het gebouw van "St. Jozef" liep het vaarwater midden door het gebouw, waar aan beide kanten de handelaren hun vaste plek hadden. Wanneer de schuiten binnen kwamen varen kon de koper, door op een knop te drukken, zijn keus aangeven. Het licht op de wijzerplaat van de veilingklok ging branden, de veilingmeester maakte de koper bekend en de koop werd gesloten.

Hier woonde en werkte de fam. Brakeboer. Rechts de opstal van "De Eendracht".

Bloemkool gereed voor vervoer! De beide beeldbepalende torens, de oude Bonifaciustoren en de Martinustoren. Voor de Martinustoren het witte gebouw van de St. Jozefveiling.

Het gebouw van "De Eendracht" was kleiner en daar zaten de kopers aan één kant van het vaarwater. Na het veilen volgde het verladen van de producten in de spoorwagens. Losse arbeiders en ook wel tuinders staken de handen uit de mouwen, zo ging dat iedere dag. Tuinders uit de omliggende dorpen brachten hun producten per schuit naar Medemblick. Bij barre weersomstandigheden was het zwaar werk en dan maar afwachten wat de prijzen deden!

Tegen de tijd dat de dijk van Medemblick naar Den Oever gereed kwam en de gemalen "De Lely" en "Leemans" de polder leegpompten, werd het moeilijker voor de vakmensen en dijkwerkers die zich hier hadden gevestigd. De crisistijd in de wereld werd een feit en het was moeilijk werk te vinden.

De conservenfabriek van de fa. Kooij en Trompetter, een goede afnemer van tuinbouwproducten, ging in 1931 in vlammen op. Een ramp voor het personeel. Er werd langdurig onderhandeld over herbouw van de fabriek, maar het is niet tot nieuwbouw gekomen. In die jaren dertig, met veel werkloosheid, zagen beide veilingen hun omzet dalen. Daarbij kwam ook nog het naderende onheil van opheffing van het goederenvervoer per spoor. Maar door gezamenlijke acties kon dit worden afgewend. Wel werd het personenvervoer op oudejaarsdag 1935 opgeheven.

De hardwerkende tuinders kregen een steunregeling van de regering en andere hulp, het waren moeilijke tijden. Verhuur van enige stukken grond in de Wieringermeer gaf de tuinders een kleine verlichting.

Rehobothkerk. Linksachter de kerk het woonhuis aan de latere Graaf Florislaan.

Opperdoezer tuinders kregen in 1937 150ha ter beschikking. Door goede resultaten volgden meer tuinders rondom de polder. In 1940 was 460ha pachtgrond uitgegeven, waarvan 69ha voor de Medemblicker tuinders.

Vervoer van akkerbouwproducten was van groot belang. Door de haven in Medemblick kon veel per schip worden vervoerd.

Het kruisje geeft Hotel "West" bij de Westerhaven-sluis aan.

Pootaardappelen werden per coaster vervoerd naar Egypte, Zuid-Afrika en Zuid-Amerika. Door de voortschrijdende techniek kwamen er steeds snellere en grotere vrachtwagens. Daarentegen was het spoor aan vaste tijden en plaatsen gebonden. De vrachtwagens waren concurrerend, het spoorvervoer nam af. Tenslotte stopte het spoorwegvervoer op 1 april 1973.

In 1946 gingen de twee veilingverenigingen samen en ontstond de veilingvereniging "Medemblik en Omstreken". Een andere vereniging, die men enkele jaren daarvoor oprichtte, was de Transportbond Medemblik. Deze vereniging verzorgde het laden en lossen van de tuinbouwproducten. Toen de veiling in 1972 voorgoed de deuren sloot, bleef het kantoor van de Transportbond (MEO-METRA) nog wat jaren in één van de oude marktgebouwen gevestigd.

Zo langzamerhand verdwenen deze opstallen. MEO-METRA bouwde op de hoek Meerlaan-Uiverstraat een kantoor- en woonflat, een prachtig pand op het voormalige terrein van "Ora en Labora", indertijd tuin- en woonhuis van de fam. Brakeboer.

Terug naar de verdere ontwikkeling van straten en bebouwing in het Plan West. In 1932 liet dhr. P. Manshanden het hotel "West" bouwen, met in het café een grote zaal voor bruiloften, verenigingen enz. De eigenaar zag er wel brood in.

De christelijke en openbare lagere school, gevestigd in de oude school aan het Bagijnhof, waren toe aan nieuwbouw. De christelijke school kwam in 1931 gereed aan de Westersingel. De openbare school werd gebouwd aan de Burgemeester Schoutsenstraat. Op 1 september 1932 was het feest, de nieuwe school was gereed. Architect Vlaming, aannemer Ruiters en de bouwers konden met trots terugzien op de totstandkoming van het mooie gebouw.

In de dertiger jaren, toen de polder gereed kwam, kreeg de nieuw benoemde burgemeester Peters te maken met veel werkloosheid in zijn gemeente. De burgemeester heeft de nodige tijd en energie moeten opbrengen om voor dit probleem een oplossing te vinden.

Het terrein bij het kasteel, waar de conservenfabriek van de fa. Kooij en Trompetter had gestaan, werd niet meer bebouwd.

De Openbare school, later de Graaf Florisschool.

Een project tot aanleg van een wandelpark inclusief een hertenkamp, een speeltuin/doolhof en een theehuis verschafte werk.

Helemaal links (zie kruisje), ongeveer op deze plaats was het tijdelijke Raadhuis.

Het park kwam gereed in de zomer van 1934. Maar daarmee was het probleem van de werkloosheid nog niet opgelost.

Werkverschaffing in de polder, steun halen bij de gemeente, het was moeilijk. Wel werd een nieuw stadhuis gebouwd, in 1939 startte de bouw. Het tijdelijke raadhuis werd gevestigd aan de Meerlaan nr. 22. En zo gebeurde het, dat in mei 1940 de Duitse bezetting een feit werd. Tijdens de oorlogsjaren lag de bouw in het Plan West nagenoeg stil, maar na de bezetting kwam langzamerhand weer materiaal beschikbaar. De woningnood was hoog, het werd hoog tijd om woningen te bouwen.

Het was 1949, dat aan de Kanaalstraat en Sonoystraat 26 huizen gereed kwamen.

De MULO aan de Hauwertstraat.

Aan de Hauwertstraat, Nicolaas Stellingwerffstraat en de Graaf Florislaan werden 58 woningen voltooid. De bewoning aan de Meerlaan en Van Teijlingenstraat kwam in 1961 gereed. De ULO-school, de latere MAVO, kreeg een gebouw aan de Hauwertstraat, er was volop werk.

Medemblick herstelde zich, de straten kregen een vriendelijke uitstraling.

In de van Teijlingenstraat kwam het gemeentelijk gymnastiekgebouw, langs het kanaal de voddenfabriek van de fa. Lagendijk, het instructiebad van Van Roozelaar en timmerfabriek Verduin.

Het Nuts kleuterschooltje in de Stellingwerffstraat met de naam "Pinkeltje" en uiteraard de jachtenbouw van de fam. Jongert, wat tot een dynamisch bedrijf groeide.

Het was ongeveer 1960, dat de fa. Jongert jachtenbouw zich daar vestigde, er werd nog een loods gebouwd en er was een opdracht om twee casco's te bouwen.

Jan Jongert had durf, maar zal een zucht van verlichting hebben geslaakt, toen een Zwitser een motorjacht wilde kopen. Deze boot was het eerste jacht door Jongert gebouwd, 13m. lang.

Op de voorgrond de sleepboot "Noordzee", eigendom van Cees Jongert.

Dat was toen een groot schip. Er kwamen meer orders, het werd druk op de werf. Jongert investeerde, de gebouwen werden aangepast en hellingen gebouwd, een nieuwe loods verrees met op de bovenverdieping kantoren, een tekenkamer en vergaderruimte.

Burgemeester Westendorp opende in februari 1983 hét visitekaartje van jachtbouw Jongert. De vraag naar grotere jachten zat in de lift, de firma presenteerde zich op de beurs in Düsseldorf en op de jaarlijkse Hiswa. Grote orders werden geplaatst. Het kwam zo ver dat de grote jachten niet meer pasten in de Westerhavensluis. Maar Rijkswaterstaat was er niet happig op om aan een verbreding van de sluis mee te werken, want daar hing een behoorlijk prijskaartje aan.

Jongert was genoodzaakt zwaar materieel te laten komen om de jachten over de weg te laten vervoeren. Er was een grote toeloop van Medemblikkers, toen een plateauwagen met 92 wielen de weg op ging richting "Oude Zeug" in de polder. Inmiddels is het bedrijf enkele jaren geleden verplaatst naar het open water aan de "Oude Zeug", ongeveer 10 km van Medemblick.

De middenstand en bedrijven

In de vijftiger jaren was in de Burgemeester Schoutsenstraat het woonhuis en de melkzaak van Hoogendijk.

Hoogendijk ventte dagelijks met melk en zuivelproducten, zijn vrouw verzorgde de winkel. Dan het bedrijf van de "Wala" lingerie. In het atelier werden mooie en ook luxe bh's gemaakt door de Medemblicker meisjes en dames. Toen de "Wala" opgeheven was, is het pand gebruikt als tapijthandel van de fa. Blokker woningrichting.

Iets verder aan het water gelegen een klein veehoudersbedrijfje, wat een rommelige indruk maakte. Dan een lang smal gebouw wat in de volksmond de "Blikken Trommel" werd genoemd. Ik meen dat daar aluminium kookpannen werden gemaakt, later werden er metalen frames voor kantoormeubelen vervaardigd. Na de sloop kwam het terrein vrij en werd de bibliotheek gebouwd. Best wel een mooie plek, zo naast het bruggetje, dat het Plan West met de stad verbindt

De komst indertijd van deze verbinding was zeer welkom. De kinderen van de openbare school er tegenover waren in korte tijd thuis en hoefden geen omweg te maken. Het bruggetje (Kroezenbrug) is op 12 mei 1951 feestelijk geopend door mw. Peters, de burgemeestersvrouw, met het doorknippen van een lint. Aan beide kanten van de brug waarschuwingsborden met daarop de mededeling voor fietsers om af te stappen en lopende gebruik te maken van de brug. In korte tijd waren veel bekeuringen uitgedeeld, het hielp niet! Al gauw kreeg het bruggetje de naam "Stegbrug". Nu, bijna 60 jaar later, moeten voetgangers nog steeds voor fietsende stadsgenoten op hun hoede zijn.

De Burgemeester Schoutsenstraat loopt verder in een flauwe bocht weer terug naar de Meerlaan. In de kromming van de weg was daar het witte houten veilinggebouw van het voormalige kantoor van "St. Jozef", gelegen naast de Meerlaanbrug. "Zandwegslootbrug" is de officiële naam. Linksaf was daar op de hoek garage Heddes, je kon er ook auto's huren. Heddes, een wat ruige man, die veel van zijn tijd besteedde aan vissen op het Wad.

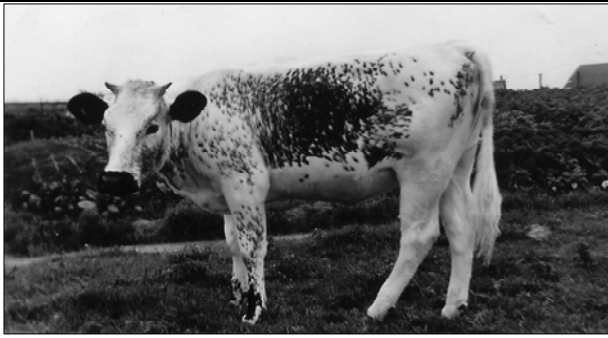
Twee huizen verder het woonhuis van veehouder Gerard Molenaar, erachter waarschijnlijk de veeststal van zijn bedrijf. Boer Molenaar had bijzondere gevlekte koeien, die op het weiland langs de spoorlijn bij de Westerdijk liepen.

In de jaren vijftig, toen koningin Juliana een bezoek had gebracht aan Medemblick en op de terugweg was met de hofauto, verzocht zij de chauffeur om langzamer te rijden. Zij zag daar de koeien van Molenaar. Deze waren, als eerbetoon aan de vorstin, met oranje strikken versierd.

Aan de overkant was de groente- en fruithandel van Theo Brakeboer "Ora et Labora". Dagelijks werd er in de wijken gevent met paard en wagen. Zaterdags hielp één van de kinderen hun vader met venten. Voor de kinderen Brakeboer is het dan ook aanpakken geweest! Dan was daar op de hoek van de Graaf Florislaan-Meerlaan "De Végé" (later Spar), de kruidenierszaak van Jo en Dieuw Alkema. De winkel werd in de herfst van 1951 geopend door burgemeester Peters.

Verhuishwagen van de fa. Kool op weg naar de nieuwbouw.

Eén van de bijzondere koeien van boer Molenaar.

De modern ingerichte winkel was een verrijking voor de wijk. Er woonden veel grote gezinnen en zij waren dan ook goede afnemers. Jo Alkema bezorgde de boodschappen thuis, in 1967 werd de zaak overgenomen door de fam. Baars.

In de voormalige C-straat woonde de fam. Van Houts. Vader van Houts, die al wat op leeftijd was, ventte met zijn oliekar langs de klanten, die behoefte hadden aan petroleum. Op de originele oliekar stond het olievat met het kraantje waaraan een lekermertje was bevestigd. De vele klanten in de binnenstad waren ook goede afnemers, want in de jaren vijftig werd nog veel op petroleumstellen gekookt. Op de maandagse wasdag werd de wasketel op een vierpits petroleumstel verhit om verder in de wasteil handmatig te wassen.

“Leve de wasautomaat”!

De Sparwinkel van Alkema.

Bouwen langs het Kanaal

In de Kanaalstraat, waar de bedrijven van Koorn en de Jong en kolenhandel Krijnsen verdwenen waren, was het bedrijf van de fa. Heerdt, B.B.N. bouwmaterialen, nog in bedrijf. Met de bouw (Medemblick was een groeikern) van nieuwe woonwijken heerste er in en rondom de stad grote bedrijvigheid.

Aan het kanaal was de aanvoer van zand en grind. Het was wel zo, dat 's avonds de kranen de schepen nog leegden en deze schepen voeren in korte tijd weer over het IJsselmeer terug voor een volgende vracht. De vrachtwagens met cementmolens van het bedrijf reden af en aan.

Het wegdek van de Meerlaan werd er niet beter op, de bewoners ondervonden hinder van het zware verkeer, het was schadelijk voor de huizen.

Toen het bedrijf van de B.B.N. naar Hoorn was vertrokken werd het een braakliggend terrein. Een sombere hoek en niet prettig voor de bewoners van de Kanaalstraat. Deze straat verdiende een facelift en er kwam een plan voor bebouwing langs het kanaal. De éérste hoogbouw van Medemblick was de woonflat "Waterborg", vlakbij de Westerhavensluis. De koop- en huurwoningen met twee etages wooneenheden zijn prachtig gelegen met uitzicht op het kanaal, waarin een bedrijvigheid van pleziervaartuigen en binnenvaartschepen op weg naar de Wieringermeer.

Woningen aan de Kanaalstraat, die in 1949 zijn gebouwd.

Met het ontruimen van de plek – voorheen Jongert – duurde het nog enkele jaren voordat het uitbreidingsplan kon worden goedgekeurd.

Het nieuwe stratenplan, Kaapstander, Scheepshelling en Nieuwegracht is nu bijna voltooid. De meningen over de twee forse woontorens zijn verdeeld, maar de tijd verandert, wij leven momenteel in het jaar 2008! De meeste appartementen worden al bewoond, waar het met een fantastisch uitzicht goed wonen zal zijn.

Tenslotte terug in de Uiverstraat met zicht op de woonark van de fam. Alkema en het veilingplein van toen. Op deze plek, toen de veiling nog volop in bedrijf was, was ook het marktcafé van de fam. Alkema gevestigd. Mw. Alkema (Tiny van de markt) beheerde het café, het oude houten gebouw waar dagelijks haar klanten, de handelaren, tuinders, chauffeurs en mensen van het spoor koffie kwamen drinken. Een borreltje met sigaar was niet vreemd, want zaken doen werd beklonken met een borreltje. Het was een gezellig café. Na het verdwijnen van de veiling was het plein verlaten, de woonark bleef op de vertrouwde plek.

Alkema hield in de onderkomens renpaarden, die op draverijen wel prijzen behaalden.

Plan West in 2008.

Het plein werd ingericht tot een kwekerij. In december stond het plein altijd vol met kerstbomen, grote en kleine bomen, voor ieder zijn smaak. De klanten kwamen er graag en Tiny sjouwde wat af in de regen, sneeuw en koude wind. Maar er gingen tevreden mensen naar huis, met boom.

Sander en Walter Alkema verhuisden de kwekerij naar Wervershoof, het plein werd langzamerhand leger en opeens zag je er een verlaten terrein met paaltjes in de grond, nieuwe woningen zullen er verschijnen.

De woonark is sinds enkele maanden verlaten, Tiny en haar man wonen nu aan de overkant in de Iverstraat, zij gaan het rustiger aan doen.

Maar Tiny zou Tiny niet zijn om haar belevenissen op te schrijven. Dit gebeurde tenslotte met het uitkomen van een door haar geschreven boekje voorzien van foto's. Wie weet komt er nog eens wat van haar verhalen van toen van de pers?

Zo denk ik terug aan de bouw van de sluis aan de Westerdijk. Wanneer ik nu over de brug fiets zie ik het jaartal 1929 in de houten sluisdeuren staan.

Medemblick, okt./nov. 2008
C. de Vries-Popma

Goederenwagons op het veilingplein. Op de achtergrond de hoogspanningsmasten naar het gemaal.

Jaarverslag 2006-2007

Hieronder volgt een verslag van het bestuur van de Oudheidkundige Vereniging van het seizoen 2006-2007.

Bestuur

Uw bestuur vergadert iedere eerste maandagavond van de maand in het gebouw "De 4 weeskinderen" aan de Torenstraat. Voorts hebben we diverse malen extra vergaderd wanneer een belang dit vorderde.

Leden

Vorig jaar stond de teller op 368, heden telt de penningmeester 376 leden.

Stadswandelingen

Het plan bestond om in de zomer van 2007 enkele stadswandelingen te organiseren. Door persoonlijke omstandigheden hebben we dit plan laten vervallen. Wel hebben we op verzoek vier stadswandelingen verzorgd: eenmaal voor een groep bejaarde inwoners van onze stad en driemaal voor Medemblicker families.

Lezingen

Op 24 februari trad Bertus Bakker op met het onderwerp "Aanstootgevende Kunst". In maart hield de heer Souer een lezing over "Verstilde Vroomheid" op gevelstenen en in april was Peter Swart bereid een avond te verzorgen over de geschiedenis van het Medemblicker havenlicht. Carel de Jong bracht ons in september thuis in Westfriesland en in oktober was Bertus Bakker, "de Meester van Alkmaar", weer bij ons met een lezing over zinne- en minnebeelden in de kunst.

Jaarlijkse excursie

Op 24 mei vertrokken we met maar liefst 65 leden onder een stralende zon naar Den Helder, waar we een museum bezochten en koffie dronken. Daarna togen we naar Kornwerderzand waar we in de kazematten werden rondgeleid. Onderweg zagen we het beeld van ir. Lely waar net op dat moment onze prins Willem Alexander aanwezig was. De lunch werd gebruikt in Zurich. Na de lunch op naar Bolsward waar het stadhuis en het daarin gevestigde museum werd bezichtigd. Vervolgens werden we met spel op het prachtige orgel in de Martinuskerk verwelkomt. De afsluiting van de excursie vond plaats in restaurant het Wapen van Medemblick.

Het was een bijzonder geslaagde excursie. Wel werd opgemerkt dat het bezoek aan de kazematten wat langer had mogen duren.

Overleden leden

In het afgelopen verenigingsjaar namen we afscheid van:

- Willem S. Westendorp, oud-burgervader van onze stad.
- Mevrouw Aleida Beek-Scholten.
- Herman Boekel.
- De heer Tiethof.
- Mevrouw L. Meijer-Uijtendaal.
- Herman Bos.
- Mevrouw Netty Smaling-v.d.Zee.
- Mevrouw Anneke Groot.

Jaaruitgave

De jaaruitgave zag er weer prachtig uit. Tot de redactie is toegetreden de heer Ad Kamma.

Schenken en aankopen

Voor de oudheidkamer en de bibliotheek ontving de vereniging de volgende schenkingen:

- Boek Michiel de Ruyter van Peter Swart.
- Militair zakboekje en enige bescheiden met foto van B. Gieling.
- 3 foto's van B. Hoekstra.
- 3 foto's familie De Git van Stichting Oud Onderdijk.

Er zijn 2 boeken aangekocht: Maria Ter Meetele en Ab ter Haar's vertelling over zijn Europese reis. Een aantal boeken hebben we laten restaureren.

Huisvesting

Omdat op korte termijn geen betere huisvesting beschikbaar zal zijn, hebben we een bezoek aan onze zustervereniging in Twisk gebracht. Zij hebben een tentoonstellingsruimte op de verdieping van de kerk. Naar aanleiding van dit bezoek hebben we een aantal nieuwe vitrines aangekocht. Deze zijn in "de 4 Weeskinderen" geplaatst en ingericht.

Een verzoek aan het gemeentebestuur om enige subsidie te verkrijgen voor de aanschaf van vitrines werd niet gehonoreerd.

Gedurende vele weken zijn bestuursleden bijeengekomen om het geheel in te richten. We hebben veel voorwerpen van de zolder van het weeshuis gehaald en in de nieuwe vitrines ondergebracht. Partners van de bestuursleden hebben de boel schoongemaakt. De heer en mevrouw Van As verleenden ons assistentie en ook de heer Paardekoper verrichtte hand- en spandiensten. Hij heeft de glazen kubussen in elkaar gezet.

Voor het zware werk konden we op de medewerking van de heer C Slagter c.s. rekenen.

Wij willen hen allen heel graag bedanken voor hun inzet!

Één vitrine is ingericht door ons bestuurslid de heer Ton Pronk die er zijn particuliere verzameling trotseerloodjes heeft opgesteld. In deze vitrine ligt ook een loodje van een Medemblicker loodgieter Jan de Wit uit 1733, die we in bruikleen van onze zustervereniging uit Abbekerk hebben.

Vanaf heden zal de oudheidkamer geopend zijn op Monumentendag, Florisdag en tijdens de Oudhollandse Romantische Marktdagen. Groepen zijn op afspraak welkom.

Verder kunnen we met de nieuwe inrichting wissel-tentoonstellingen houden.

Monumenten

Over de gemeentelijke plannen, om nieuwe ANWB- borden te maken en oude borden te herstellen, hebben we na indiening van een en ander niets meer vernomen.

Diverse mededelingen

Er is een laptop en een beamer aangekocht. De beamer is inclusief een projectiescherm. De beamer kan bij lezingen worden gebruikt en de laptop komt goed van pas bij het digitaliseren van bestaande zaken.

Ons bestuurslid Ko Stavenuiter is bezig het grote kadastrale archief, gemaakt en geschonken door wijlen ir Teeling, op familienaam bij elkaar te plaatsen. Zo kunnen we, als iemand een beroep op ons doet, in één oogopslag zien wat een familie in voorgaande eeuwen aan onroerend goed in Medemblick bezat.

We hebben een middag verzorgd voor de KBO in het gebouw Sint Pieter.

De voorzitter hield een betoog over Medemblick in verband met de Afsluitdijk en de Wieringermeer. De heer Pronk hield een stadswandeling met de laptop.

Uw bestuur ging diverse malen op bezoek. Onder andere naar:

- De tentoonstelling in het Huis van Oud te Wognum.
- Kasteel Radboud inzake Medemblick en Meer.

- Het stadhuis inzake deelname aan Straatnamencommissie.
- De Bonifaciuskerk inzake prijsuitreiking bakkerijmuseum en de opening Verbouwing Kerk.
- Hauwert (jubileum zustervereniging).
- Hoorn in verband met de hernieuwde uitgave Kroniek van Hoorn van Velius.

Verder was het bestuur met een kraam vertegenwoordigd tijdens de Kunstmarkt op de Nieuwstraat en tijdens de Havenfeesten aan de Oosterhaven.

Een verzoek aan het gemeentebestuur om oudplaatsgenoot J. Geusebroek te eren met een tentoonstelling in het stadhuis werd niet gehonoreerd.

Wij willen u niet onthouden, dat ons via de VVV een adres werd doorgegeven van een Duitse familie, die een oorkonde wilde schenken aan een instantie, die daar prijs op zou stellen. Het betreft een schuldbekentenis met zegel uit de 18^e eeuw van de Staten van West-Friesland aan de stad Medemblick. Hoe het in hun bezit is gekomen weten we niet.

Echter men wilde de oorkonde alleen brengen wanneer wij de verblijfskosten van de familie in Medemblick zouden dragen. Enkele dagen later volgde een extra "claim" in de vorm van een gedeeltelijke reiskostenvergoeding.

We hebben de Duitse familie laten weten dat we deze kosten niet kunnen dragen en hen bedankt voor het vriendelijke aanbod. Later is nog gemeld dat men in het voorjaar een bezoek zal brengen aan Medemblick.

Waarvan acte

De Vrije Universiteit te Amsterdam gaat een archeologische proefopgraving doen op de hoek Bagijnhof-Torenstraat en vroeg onze medewerking voor de beginrapportage. Hieraan is een niet geringe bijdrage geleverd.

De heer Rens Minne heeft ons geholpen met de website en digitalisering waarvoor we hem zeer erkentelijk zijn.

**Namens het bestuur,
M. Weel, voorzitter
Medemblick, november 2007**

Colofon

Secretariaat en ledenadministratie:

Ing. A. Laan
Parklaan 21
1671 HE Medemblick
tel. 0227 – 545820

Contributie lidmaatschap: € 20,-- per jaar.

Jaaruitgave: € 9,-- per exemplaar.

Verkrijgbaar bij: bij het secretariaat.

Bestuur Oudheidkundige Vereniging "Medemblick":

M. Weel	Voorzitter
A. Laan	Secretaris
A.T.N. Gieling	Penningmeester
N.J.P. Stavenuiter	Vice-voorzitter
M.P.J. Koomen	Bibliothecaris - Archivaris
A.J. Pronk	Conservator
Mw. T. Huesmann	Coördinatrice

Expositieruimte "De Vier Weeskinderen":

In dit gebouw (links naast het poortje van het Weeshuis) aan de Torenstraat 13 te Medemblick is de benedenverdieping ingericht voor een permanente expositie. De vitrines zijn gevuld met een verzameling van vele historische bodemvondsten en talrijke voorwerpen uit het verleden van Medemblick en de Medemblickers.

Contactpersoon: M. Weel, tel. 0227-541506.

Medewerkers redactiecommissie jaaruitgave:

A.T.N. Gieling
Mw. J.M. de Vries-Popma
J. van Leverink
P. Swart
Mw. A.J.C. Revier-van der Aar

Bankrekeningnummer: 5868.45.100 ABN-AMRO,
p/a A.T.N. Gieling, Pampus 42, 1671 RK Medemblick,
tel. 0227 – 544057.

Inschrijving Kamer van Koophandel: 40625084.

Drukwerk: Drukkerij Idema BV, Medemblick.

